

HISTORICKÁ PENOLOGIE

Časopis pro historickou penologii

Vydává Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VS ČR

1/2004

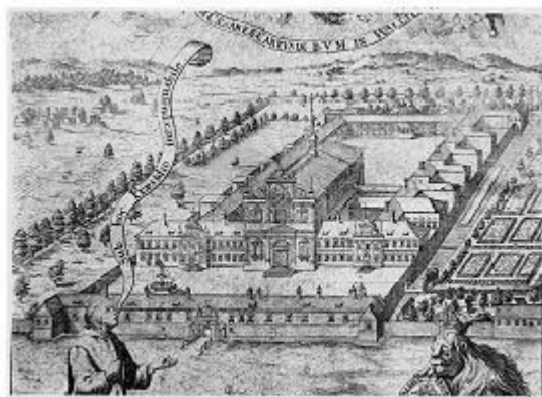

*Vážení přátelé,
pracovníci Kabinetu dokumentace a historie VS
ČR Vám upřímně přeji v roce 2004 pevné zdraví,
dobrou pohodu a úspěšné završení Vašich cílů.*

Z historie věznice Valdice

Historie věznice Valdice sahá hluboko do minulosti, neboť se nachází v objektu dřívějšího kartuziánského kláštera, který založil roku 1627 Albrecht Václav Eusebius z Valdštejna. Stavba kláštera byla zahájena v roce 1628 a ukončena v roce 1632. Výstavba chrámu byla dokončena až v roce 1664, po 36 letech. Klášter byl vystavěn pro 12 mnichů, 1 převora a 1 prokurátora. Majetek kláštera byl v tehdejší době veliký, patřila k němu např.

tvrz Radimská, 12 vesnic, rybníky, pozemky, pivovar, atd.

Dobová rytina kartuziánského kláštera

V roce 1782 byl řád kartuziánů patentem císaře Josefa II. zrušen, mniši byli vypuzeni a klášterní majetek byl v dražbách rozprodán a vnitřní zařízení nešetřně rozebráno. Až do roku 1855 klášter pustl, neboť objekty byly využívány jako sýpky obilí, sklady bavlny a starých věcí, v některých „lepších“ prostorách bydleli knížecí úředníci.

V roce 1856 bylo rozhodnuto, že z bývalé kartuzie bude zřízena centrální věznice, ta nejtěžší pro tresty od 10 let do doživotí.

Roku 1857 koupil erár budovu bývalého kláštera od hraběte Ferdinanda z Trautmandorfu a zřídil zde mužskou trestnici pro těžké provinilce. Dne 17. července 1857 sem byla převedena část trestanců ze Špilberku u Brna. Mezi prvními trestanci, převedenými

do Kartouz, byl i známý loupežník Babinský. Od této doby mají Kartouzy Valdické jiný účel, než k jakému byly ustanoveny.

Změna bývalého klášterního objektu v trestnici si vyžádala v polovině 19. století rozsáhlé stavební práce. Především byla přestavěna původní vstupní budova a doplněna kaplí nad vstupní branou, byla vystavěna pracoviště trestanců, ubytovny personálu trestnice a zařízení zajišťující celkový provoz trestnice. Postranní vchod na severní straně byl zajištěn velkou strážnicí, menší strážnice byla vystavěna u hlavního vchodu do trestnice.

V desetiletí 1863 až 1873 bylo postaveno kárné oddělení uzavírající z jedné strany přední nádvoří trestnice, dále budova samovazby, zcela obklopena vysokou zdí. Roku 1875 byl dokončen objekt, v němž bylo 14 dílen, škola s knihovnou a další provozní místnosti. V letech zbývajících do konce 19. století byla věnována pozornost výstavbě provozních zařízení. Během následujících jedenácti let pracovalo ve věznici 20 milosrdných sester kongregace Sv. Karla Boromejského, které obstarávaly celé zaopatření trestanců, jejich počet byl v té době 800. O disciplínu a způsob výkonu trestu se staral vrchní inspektor trestnice se svými podřízenými. Stát vyplácel na zaopatření každého vězně 35 krejcarů, přičemž vězni byli povinni pracovat ve prospěch provozu trestnice a pomáhat řádovým sestřím v jejich činnosti. V pohnutém roce 1868 převzal veškerou správu trestnice prozatímní ředitel a milosrdné sestry opustily Kartouzy. Počet trestanců vězněných v Kartouzech se postupně snižoval, až se ustálil přibližně na třech stech, které střežil v roce 1906 oddíl 96 vojáků infanterie, spolu se dvěma důstojníky a jedním šikovatelem. Strážní hlídky rovněž střežili trestance stojící před kostelem, které dozorcí odváděli v zástupu do kostela na mši. Trestanci odsouzení za nejtěžší zločiny měli možnost zpytovat svědomí v kostele denně, ostatní pak jen v neděli a o svátcích.

Objekt sloužil převážně pro výkon těch nejtěžších trestů odnětí svobody. Tato tradice věznění zůstala v Kartouzech zachována. Kartouzy se staly jednou ze dvou československých trestnic pro nepolepšitelné muže, odsouzené k trestu odnětí svobody v trvání od jednoho roku až po doživotí. Za nepolepšitelné byli prohlášeni muži, kteří byli odsouzeni třikrát za zločin téhož druhu. Pokud však – podle názoru úřednické konference –

prokázali svým chováním a pracovní pílí zřejmou snahu po polepšení, mohli být posléze předáni do trestnic, vyhrazených pro polepšitelné trestance.

V roce 1928 bylo v „Mužské trestnici v Kartouzech u Jičína“ – jak zněl oficiální název trestnice – vězněno 35 trestanců odsouzených na doživotí, 51 trestanců mělo odpykat trest v trvání 10 až 20 let, 45 trestanců mělo trest od 5 do 10 let a 297 trestanců mělo ve vězení pobýt jeden rok až pět let. Z celkového počtu trestanců bylo jen 30 prvotrestaných.

Mimo vedení trestnice, odborných a administrativních pracovníků, kterých bylo celkem 10, se staralo o přímý výkon trestu trestanců celkem 96 dozorců.

Chrám sv. Josefa

V letech 1928 až 1938 vykonávalo v trestnici v Kartouzech službu 13 až 16 vrchních dozorců, 33 až 50 dozorců podúředníků, 15 až 26 dozorců a 13 až 19 pomocných dozorců, takže celkové počty dozorců se pohybovaly v uvedeném desetiletí v rozmezí 82 až 98 lidí. Počty trestanců kolísaly mezi 451 až 522.

V listopadu 1938 bylo předáno 170 trestanců s nejdelším trváním trestů z Valdic do lépe vybavené trestnice pro muže v Plzni a 80 trestanců do trestnice na Pankráci v Praze.

Ve Valdicích byl zřízen v uvolněných prostorách „Ústav pro choré a mladistvé trestance ve Valdicích“. První choří vězni v počtu 127 přijeli do ústavu 17. 12. 1938 z Mírova a z Olomouce. Se 100 mladistvými chovanci z Mikulova pak přijel ředitel Jindřich Janeček 22. 12. 1938 a spolu s nimi i 11 nových dozorců.

V letech fašistické okupace byla v budově dnešního specializovaného oddělení zřízena vyšetřovna gestapa. Zde a v Jičíně ubili fašisté na 150 českých pokrokových lidí. Ve zbývající části objektu byl vykonáván „normální“ výkon trestu pro kriminální delikty a střežení zde prováděli čeští dozorcí.

V období II. světové války se příslušníci angažovali v protifašistickém odboji. Čeští dozorcí tiskli letáky, vydávali časopis „V boj“, ukrývali v prostorách útvaru jednak municí a zbraně, ale i pronásledované osoby plnící ilegální úkoly.

Některá nedovolená činnost byla prozrazena a řada dozorců odvedena do koncentračních táborů, 5 z nich se již nevrátilo. V září 1946 jim byl slavnostně odhalen před věznicí pomník, kde jsou vytesána jejich jména.

Od roku 1948 až do roku 1990 byli do Valdic zařazováni převážně odsouzení s dlouhými tresty, zařazení do III. nápravné výchovné skupiny. 100% vězňů bylo zaměstnáno ve státních firmách, které vyráběly ve výrobních provozech uvnitř věznice. V tomto období zaznamenala věznice absolutně největší počet vězněných osob. Toto číslo bylo o něco málo vyšší než 2700 vězněných mužů. Po revoluci v roce 1989 a po následné amnestii a novele trestního zákona v roce 1990 klesl počet vězňů na cca 500.

V současné době je objekt využíván jako věznice s ostrahou a se zvýšenou ostrahou a jsou sem umísťováni odsouzení muži s delšími tresty, recidivisté a jinak nebezpeční odsouzení a odsouzení k výjimečným trestům odnětí svobody a trestu na doživotí.

Objekt věznice je v současné době považován za památku 1. kategorie a Vězeňská služba ČR vynakládá veliké úsilí na obnovu kostela, který byl v roce 1953 vystěhován do okolních farností. Ostatky Albrechta Václava Eusebia z Valdštejna pak byly převezeny a uloženy na zámku v Mnichově Hradišti. V prostorách kostela pak bylo vybudováno pracoviště ve třech podlažích, na kterém pracovalo na 200 vězňů.

Vnitřek chrámu sv. Josefa

Po roce 1990, kdy došlo ke zrušení tohoto pracoviště a po roce 1995 po změně vedení věznice byly zahájeny rekonstrukční práce na tomto kostele a celém objektu Kartouz. Proběhla generální oprava střech kláštera a kompletní oprava věže kostela, ve které byl od 2. světové války umístěn několikátunový betonový skelet kulometného hnízda sloužící jako obranné stanoviště věznice. V současné době jej tam již nenajdete.

Vedení věznice věří, že se mu společnými silami podaří vrátit kostelu kulturní tvář a vybudovat v jeho prostorách stálou expozici z historie věznice Valdice s umístěním exponátů vytvořených odsouzenými v rámci zájmové činnosti v kroužcích. Prostor zadního traktu kostela bude využíván pro pořádání různých kulturně vzdělávacích a uměleckých akcí v podobě různých koncertů Armády spásy a dalších umělců, kteří nás navštěvují při různých příležitostech, např. o svátcích vánočních, velikonočních a jiných.

Uskutečnění akce Valdštejnských dnů a umístění expozice obrazů mistra Ščigola pod názvem „Valdštejnovy návraty“ v prostorách kostela ve věznicí považuje vedení věznice za významný krok k dokázání, že ani vysoké ohradní zdi a mříže vězení nemohou zabránit kontaktu s uměním, kulturou a okolním

svobodným světem mimo prostory věznice. Věříme, že tato ojedinělá a pro Jičínsko významná akce napomůže k účelné prezentaci Vězeňské služby ČR veřejnosti.

plk. JUDr. Karel Kocourek

Vězeňství v Chrudimi

K jednomu z nejstarších východočeských měst, o němž se poprvé zmiňuje už kronikář Kosmas v souvislosti se smrtí knížete Břetislava I. v roce 1055, mají vztah i dvě osoby, jež můžeme spojovat s právem, trestem a vězením. První z nich je Viktorin Kornelius ze Všehrd, chrudimský rodák, nejvyšší písař, ale i autor významné právní knihy „O právech, soudech a deskách země české knihy devatery“. Druhý je, s chrudimskou rodinnou Mydlářů pověstmi spojovaný, pražský kat Jan Mydlář, známý hlavně exekucí na Staroměstském náměstí v roce 1621. Ke katovi neodlučitelně patří i šatlava vybavená nástroji používanými k právu útrpnému. Ačkoliv tato předchůdkyně městského vězení dnes už v Chrudimi nestojí, je doložena nejen pověstmi.

První zprávy dokládají samostatnou šatlavu už k roku 1631 ve stavení č.p.52/I.v blízkosti hradeb. K jejímu rozšíření došlo v roce 1734, aby „*jak pro pány examinátory pohodlí, tak pro samé vězně volnější příležitost způsobiti, následovně mužské osoby od ženských separirovati*“. Jelikož v polovině 18. století nejspíš již nevyhovovala vězeňským účelům, byla v letech 1768 –1769 znovu přestavěna. Po vybudování krajské věznice roku 1792 přestala sloužit městskému právu a v opuštěné budově obec umístila čtyři vojenské světnice. Protože i v Chrudimi, stejně jako v jiných městech, začaly hradby bránit hospodářskému rozvoji, rozhodla v 19. století městská rada o zbourání opevnění, které přestalo plnit původní poslání obrany města. Šatlava tak padla za obět demolicí v roce 1893, společně se starým děkanstvím. Stávala v místech ulice u dnešního nového arciděkanství.

I přes existenci šatlavy měly být v šedesátých letech 18. století na radnici, která sloužila i jako trestní soud, vybudovány ještě tři cely pro hrdelní zločince. Není známo umístění těchto cel, ani skutečnost, zda k přestavbě došlo.

V 18. století je ve městě doloženo ukládání trestu tzv. veřejně prospěšných prací. Vzhledem k tomu, že čistota byla ve městech problematickou otázkou od dob jejich zakládání až do zavádění kanalizace a někde i déle, museli chrudimští provinilci jako součást trestu čistit ulice. Z roku 1720 je znám případ zloděje obilí, jenž musel „*přikovaný ke kolečku ty rummy na rynku tři dny odklízet*“. K takovýmto trestům nebyly ovšem odsuzováni pouze zloději. Podobně dopadla i žena živící se prostitucí, vyslechla si rozsudek, že „*po osm dní rynek pucovat má*“. Roku 1786 si měšťan Všeťka za 13 zlatých 30 krejcarů ročně od magistrátu pronajal hnůj z rynku, stal se z něj „*nájemník hnoje rynekovního*“. K smetání byli opět určeni vězni, nájemník si však musel hnůj včas odvézt, neboť jak vyplývá z jeho stížností, chodili si na rynek přimetat i další měšťané.

Staré děkanství bylo zbouráno i se šatlavou

Při stavbě nového krajského soudu v roce 1792 byla na místě dominikánského kláštera z konce 13. století nákladem královské české kriminální pokladny postavena nová krajská věznice a v blízkosti arciděkanství dům č. p. 47/1 s byty pro pracovníky vězeňské stráže. Při stavbě severní zdi věznice, pod kaplí sv. Filipa, použil stavitel Jedlička stěnu kláštera, zničeného v roce 1421 husity (mnichy husité upálili na náměstí jako odvetu za upálení chotěbořských husitů na stejném místě). Zajímavostí je, že sklep pod kaplí patřil až do roku 1857 k sousednímu domu č. p. 45/I. Z dalších událostí se písemnosti zmiňují o popravě pětinasobného vraha Františka Novotného, ke které mělo dojít 25. 2. 1899.

V prvním desetiletí 20. století vězni vypomáhali s prací v zemědělství, konkrétní pramen uvádí seznam 30 vězňů způsobilých pro zemědělskou práci k 7. 2. 1908. Část jich

také pracovalo pro Městskou technickou kancelář.

Do roku 1952 sloužila věznice potřebám krajského soudu s kapacitou 550 osob pod správou Ministerstva spravedlnosti. Po přesunu do kompetencí Ministerstva vnitra došlo 1. 4. 1954 ke snížení maximálního počtu vězňů na 160. Tento stav setrval až do uzavření věznice v roce 1957. V dnešní době patří areál Policii ČR.

Ani Chrudimí se nevyhnulo zřízení internačního tábora a pracovního střediska pro Němce v poválečných letech 1945 – 1947, ale tato skutečnost se dotýká jiných historických témat. Proto se článek těmito zařízeními poválečného právního systému nezabývá.

Použitá literatura:

CHARVÁT, J.: *Stará Chrudim*, Chrudim 1991.

Ondřej Hladík

Hledání mravních vzorů v minulosti

Na první pohled se zdá, že vězeňství není právě vhodnou institucí k rozvíjení mravních kvalit člověka, neboť vězeňská zařízení byla ve své historii spíše prostředím plným nenávisti, beznaděje a zoufalství vězněných osob a projevů pohrdání a násilí ze strany vězňů. Avšak již na úsvitu našich národních dějin pronikaly do těchto míst základní křesťanské ctnosti, jimiž jsou láska, naděje a víra. Od 10. století se v zeměpanských vězeňských kobkách objevovali kněží, aby držené zločince smířili s Bohem a lidmi před očekávanou popravou. Vždy neuspěli, když zatvrzelost zločinců byla silnější, než strach z blížící se smrti.

S projevy lásky a milosrdenství k vězňům v 10. století se setkáváme též u českého knížete sv. Václava, který podle legendy odstraňoval šibenice a mučidla a nesouhlasil s ukládáním trestu smrti.¹ Naplňoval tím humanismus biblických požadavků, obsažených v novém zákoně, i když za tento přístup v právu a politice zaplatil později svým životem. Lze namítnout, že jsou tyto informace čerpány z legend, avšak jde o nejstarší dochované staroslověnské a latinské texty, na jejichž základě byl kníže Václav

¹ Obrazová, P., Vlk, J.: *Maiores Gloria – Svatý kníže Václav*, Praha, Litomyšl 1994, s. 55-56.

prohlášen za svatého a stal se všeobecně uznávaným mravním vzorem českého národa.

Další pronikání křesťanské morálky do vězeňství je spojeno s činností pražského biskupa Hizza (též Izza) v první polovině 11. století.² Podle vzoru římských biskupů, kteří od doby vlády císaře Justiniana v 6. století navštěvovali vězně pravidelně jeden den v týdnu, věnoval se tomuto poslání právě biskup Hizzo (Izzo). Poskytoval vězňům nejen duchovní útěchu, ale snažil se též, aby jejich pobyt ve vězení byl snesitelným a nebyla jim činěna svévolná příkoří ze strany žaláříků. Díky jeho zájmu se někteří vězni poprvé setkali s projevy lásky a dobra, neboť život ve středověku byl nejistý a často krutý.

Na počátku 15. století působil na pražské univerzitě mistr Jan Hus. Jako kazatel v kapli Betlémské statečně vystupoval proti nepořádkům v katolické církvi, zejména proti prodeji tzv. odpustků (tj. odpuštění hříchů), jehož výtěžek měl být použit pro válečné účely. V této souvislosti vznikly nepokoje pražského obyvatelstva, při nichž docházelo k zatýkání, věznění a dokonce i popravě tří mladíků. Hus veřejně odsoudil represivní opatření, nařízená městskou radou na příkaz krále Václava IV. a popravené mladíky prohlásil za mučedníky.³ Jeho boj za svobodné hlásání pravdy byl ukončen trestem smrti za údajné kacířství (tj. bludařství). Na základě usnesení církevního koncilu v Kostnici byl upálen dne 6. 7. 1415. Teprve v 90. letech 20. století ho katolická církev rehabilitovala, avšak návrh na jeho kanonizaci (tj. prohlášení za svatého) nebyl přijat.

Na nezbytnou potřebu mravního jednání při zacházení s pachateli zločinů důrazně upozornil na počátku 17. století filosof a pedagog světového významu, biskup Jednoty bratrské Jan Ámos Komenský.⁴ V průběhu 30. leté války (1618-1648) táhla Evropou vojska, která nechávala za sebou materiální a mravní spoušť a lidé začali považovat hrubost a násilí za běžné projevy chování. V této době vybízel Komenský ze svého exilového sídla v polském Elbingu k odstranění násilí

² Palacký, F.: *Dějiny národa českého*, Praha 1908, s. 194.

³ Pekař, J.: *Postavy a problémy českých dějin*, Praha 1990, s. 101-102.

⁴ Komenský, J. A.: *Obecná porada o nápravě věcí lidských*, H-66, in: *Všetečka, J.: Všennáprava obrazem*, Praha 1987, s. 23, 42, 54.

všeobecnou nápravou lidské společnosti, založenou na šíření dobra, pravdy a spravedlnosti a varoval před zneužíváním prostředků způsobujících smrt, utrpení nebo omezování svobody.

Ke konci 17.století vrcholily v Evropě tzv. čarodějnické procesy, které se rozšířily i na území severní Moravy, kde probíhaly na panství šlechtického rodu Žerotínů. Proti vynucování nepravdivých přiznání obviněných za použití mučících nástrojů a konání vykonstruovaných inkvizičních soudních procesů se postavil Kryštof Alois Lautner, katolický kněz, který zastával funkci faráře a děkana v Šumperku.⁵ Za tento statečný čin byl zatčen a vězněn na hradě Mírov a později v Mohelnici. Na základě lživé obžaloby byl inkvizitorem Františkem Jindřichem Bobligem odsouzen k trestu smrti a po zbavení kněžství veřejně upálen dne 18.9.1685. Katolická církev jej plně rehabilitovala až v roce 2000 a jeho jméno bylo opět zapsáno do seznamu kněží olomoucké diecéze.

Teprve ve druhé polovině 18. století se podařilo Josefu Sonnenfelsovi prosadit zrušení mučení na základě rozhodnutí habsburské císařovny Marie Terezie.⁶ Jako právní poradce měl na císařovnu velký vliv a jeho zásluhou se uskutečnila reforma trestního práva a soudnictví v duchu panovnického hesla „Justitia et clementia“ (tj. spravedlnost a umírněnost). Byly zastaveny čarodějnické procesy, zrušeno tzv. útrpné právo – tortura (tj. mučení při výslechu), neboť Sonnenfels přesvědčivě prokázal, že tortura nevedla k nalézání práva, nýbrž většinou končila v justičních omylech s nenapravitelnými následky. Rovněž byl podstatně snížen celkový počet tzv. hrdelních soudů (tj. trestních soudů, oprávněných ukládat trest smrti). Tyto změny byly dovršeny v době vlády císaře Josefa II. zrušením trestu smrti a jeho nahrazením doživotním trestem odnětí svobody.

K systematickému a cílevědomému provádění mravní výchovy vězňů dochází ve druhé polovině 19.století v souvislosti s činností Františka Josefa Řezáče, vězeňského kaplana s pedagogickým vzděláním a

pozdějšího politika.⁷ Jeho návrhy na zásadní reformu rakouského vězeňství a školství se opíraly o výchovně vzdělávací proces ve smyslu jednoty mravní výchovy a vzdělávání. Odstraňování zločinnosti a vytváření podmínek ke svobodě a blahobytu občanů úzce spojoval s prosazováním pravdy a práva. V naplňování požadavků těchto etických kategorií spatřoval i základ pro spravedlivé, humánní a účinné zacházení s vězni. Etickou stránkou vězeňství a školství se zabýval nejen ve své koncepční činnosti, ale i v duchovenské a učitelské praxi a poslanceckých aktivitách.

Reformu rakouského vězeňství ve druhé polovině 19. století významně ovlivnilo působení Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v mužských trestnicích na Mírově, ve Valdicích a ženské trestnici v Řepích u Prahy. Milosrdné sestry se staly zosobněním vlídného, ale zásadového zacházení s vězni při udržování kázně, pořádku a čistoty. Především svým osobním příkladem v plnění povinností při správě věznice, vzdělávání a pracovní výchově vězňů vytvářely nový morální profil vězeňského personálu, který postupně překonával nepřátelský a militantní přístup k vězňům. Mezi představenými kláštera a trestnice v Řepích vystupuje do popředí osobnost Charity Coudenhove, v pořadí druhé představené, která si získala neobvyklou důvěru a náklonnost odsouzených žen.⁸ V souladu s posláním Kongregace se snažila o jejich nápravu rozvíjením dobrých vlastností v duchu křesťanských ctností.

Vznik a vývoj československého vězeňství v první polovině 20. století je spojen se jménem JUDr.Emila Lányho, uznávaného odborníka v oboru trestního práva a kriminologie a úředníka ministerstva spravedlnosti, pověřeného organizací a správou vězeňství.⁹ Jeho neopominutelný přínos pro soudnictví a vězeňství má nejen odborný, ale i mravní rozměr. Především usiloval o vytvoření vhodných materiálních a sociálních podmínek ve vězeňství, které by

⁵ Spurný,F.: „Čarodějnický děkan“ Kryštof Alois Lautner, Vlastivědné zajímavosti č.246, Šumperk 1993.

⁶ Sonnenfels,J.: Ueber die Abschaffung der Tortur, Zurich 1775.

⁷ Uhlík,J.: F.J.Řezáč – reformátor vězeňství a školství 19.století, příloha časopisu České vězeňství č.2/1997.

⁸ Schlosser,K.: Historie kláštera a ženské trestnice v Řepích, Praha 1983, s.3.

⁹ Lány,J.: Kytička na hrob mého otce k 50.výročí jeho tragické smrti, časopis České vězeňství č.2/1995,s.17.

umožňovaly nápravu vězňů na základě individuálního přístupu. Zvláštní důraz přikládal empatii, tj. schopnosti vcítit se do potřeb vězně a trpělivým vštěpováním empatie se pokoušet o jeho nápravu.

Důvěra a naděje byly hlavními etickými principy, jež lze odvodit z jeho působení ve vězeňství. Jeho příkladný smysl pro povinnost vycházel z vlasteneckých a demokratických zásad, kterým zůstal věrný až do své tragické smrti v pankrácké věznici, kde byl těžce zraněn a zastřelen dne 5.5.1945.

V letech 1939 – 1945 se ocitlo české soudnictví a vězeňství v područí německé nacistické okupační správy v rámci tzv. Protektorátu Čechy a Morava. V této době byli všichni úředníci vězeňské správní a strážní služby podrobeni náročné zkoušce z hlediska mravních kvalit. Jako všichni protektorátní státní úředníci museli složit slib věrnosti tzv. Velkoněmecké třetí říši a jejímu vůdci Adolfu Hitlerovi, avšak nemalá část vězeňských úředníků a dozorců se snažila pomáhat vězněným antifašistům a vlastencům, a to poskytováním důležitých informací, potravin, popř. léků a zprostředkováním kontaktu s rodinou. Za tuto činnost bylo v letech 1940 – 1941 zatčeno celkem 72 vězeňských zaměstnanců ze 14 vězeňských zařízení, z toho nejvyšší počet (22 osob) z trestního ústavu ve Valdicích.¹⁰ V letech 1942 – 1945 zahynulo v koncentračních táborech jen z pankrácké věznice 8 zaměstnanců – příslušníků vězeňské stráže. Další zaměstnanci: Antonín Homolka, František Povolný a Jaroslav Vojtíšek padli na barikádě při pražském povstání ve dnech 5. - 9.5.1945.¹¹

Vývoj československého vězeňství ve druhé polovině 20. století byl poznamenán zneužíváním soudnictví a vězeňství při prosazování ideologických cílů a politických zájmů Komunistické strany Československa (KSČ). Krátce po únorovém převratu v roce 1948 byly vytvořeny tzv. akční výbory, jejichž konečným cílem bylo vyloučení tzv. politicky nespolehlivých občanů z veřejného života a zejména ze státní služby. Výsledkem čistek ve vězeňství bylo penzionování nebo propuštění většiny dosavadních úředníků a dozorců a

jejich nahrazení tzv. novými kádry, především z řad mladých členů KSČ. Tito se stali spolehlivým nástrojem v rukou stranických a služebních funkcionářů k uskutečňování tvrdých represivních opatření vůči tzv. protistátním (tj. politickým) vězňům. Přesto se i v jejich řadách našli lidé, kteří se nenechali strhnout k nenávisti a násilnostem a ve styku s politickými vězni projevovali lidskost. Takové jednání však nemohlo zůstat bez tragických následků. V roce 1950 bylo v Plzni odsouzeno 5 dozorců z borské věznice k dlouhodobým trestům odnětí svobody a další dozorce strm. Čeněk Petelík k trestu smrti, který byl vykonán dne 23.5.1950 v pankrácké věznici.¹²

Z uvedených důvodů a na stejném místě byl popraven i pankrácký dozorce strm. Jan Horáček dne 6.11.1951, a to za přítomnosti posluchačů nástupního kurzu Sboru vězeňské stráže.¹³ Věznění i popravení dozorců byli soudně rehabilitováni až po roce 1991.

V důsledku likvidace řeholních řádů a kongregací v roce 1950 došlo i ke zrušení ženské trestnice v Řepích, na jejíž činnosti se dosud podílely Milosrdné sestry Kongregace sv. Karla Boromejského. Generální představená kláštera a několik dalších sester byly zatčeny, nejmladší sestry byly nasazeny do textilních továren na Trutnovsku a ostatní rozptýleny po celé republice. Nemovitý i movitý majetek byl zkonfiskován pro státní účely. O tajné obnovení Kongregace v období totality se zasloužila sestra Vojtěcha Hasmandová, která byla vězněna 8 let z politických důvodů.¹⁴ Pro své laskavé, statečné a cílevědomé jednání byla třikrát po sobě zvolena generální představenou a všemi sestrami nazývána matkou. Zemřela v roce 1988 poté, co se jí podařilo obnovit Kongregaci a připravit ji na návrat k plnění jejího poslání. Dne 18.11.1994 uzavřela Kongregace smlouvu s Vězeňskou službou ČR, na jejímž základě se obnovila spolupráce ve vězeňství.

¹² SÚA, fond SSNV, sv.19/2, Nástin referátu o borském případu, Velitelství SVS, v Praze dne 12.5.1950.

¹³ AMS, fond Klosova archivu, sv.181, Hlášení o vykonání trestu smrti nad bývalým příslušníkem SVS Praha Janem Horáčkem, JUDr. Cícha, v Praze dne 6.11.1951.

¹⁴ Gabriel, J.: Boromejky, Zdravotnické noviny č.47/1993, s.7.

¹⁰ SÚA, fond SSNV, sv.15, Zatčení zaměstnanci v době okupace – abecední seznam.

¹¹ Uhlík, J.: Dne 5.5.1945 kolem 17. hodiny byla osvobozena pankrácká věznice, časopis České vězeňství č.2/1995, s.15-16.

Historická zkušenost ukazuje, že účinným výchovným prostředkem se může stát příkladné jednání našich předchůdců a jimi vyznávané mravní hodnoty, které jsou nadčasové. Hledání mravních vzorů v minulosti českého vězeňství lze považovat za první krok správným směrem při osvojování profesní etiky zaměstnance Vězeňské služby ČR. Dalším a neméně důležitým krokem je následování těchto vzorů k pěstování smyslu pro čest, odvahu, povinnost a obět. Je třeba mít na paměti, že pozitivních výsledků při zacházení s vězni lze dosáhnout jen ve spojení odborného přístupu s mravním jednáním.

PhDr. Aleš Kýr

Kapitoly z občanské mravouky

V prvním díle našeho seriálu zaměřeného na výklad vybraných pojmů z občanské mravouky, jsme se zabývali pojmy, (právy a povinnostmi) které máme ve vztahu k sobě samým. Nyní pokračujeme druhým dílem.

Skromnost

Pokud se člověk domůže určitého postavení nebo majetku svou pílí a pracovitostí, neměl by zapomenout na to, čím byl a z čeho vyšel a měl by pamatovat na to, že jeho cena je v jeho mravním charakteru, nikoli v zastávaném úřadu, nebo v získaném majetku. I ve štěstí budme proto skromní, neboť skromnost je vlastnost všech ušlechtilých lidí.

Skromnost je dobrovolné a radostné vzdávání cti jiným lidem. Skromností se člověk vzdává nároků na uznání svých vlastních předností. Je jisté, že každému člověku lahodí více nebo méně uznání společnosti, nesmíme však zapomenout, že vnitřní spokojenost je tou nejlepší odměnou, byť by společenské uznání znělo sebelákavěji.

Práce je údělem člověka a radost z výsledků z práce naplňuje naši duši radostí. Všichni, kteří se ze skromných počátků domohli úspěchu svou vlastní prací, nikdy nemohou zapomenout na kouzlo okamžiku, kdy se stali samostatní, nebo když obdrželi svoji první odměnu za svou práci. Všichni mravní a situovaní lidé dovedou dobře zhodnotit svoje postavení, ale nestydí se za svou minulost a nejsou neskromní. Majetek a

zdeděné hodnosti nemají pro opravdové lidi správné kouzlo. Proto je pýcha šlechticů a rodových povýšenců, nebo rychlých zbohatlíků směšná. Až se u člověka naplní mravní zákon, pak bude člověk povýšen prostřednictvím mravních hodnot. Skromní lidé jsou ozdobou lidské společnosti, lidé neskromní jsou směšní a vzbuzují opovržení.

Stud

Existuje druh bázně, ke které se musíme sami vychovat. Je to stud. Stydíme-li se, působí v nás svědomí, které nám říká, že jsme se dopustili něčeho nesprávného. Takový stud není nic špatného, je totiž důkazem dobrého a čistého srdce. Stud vzniká poznáním zla. Také existuje stud před sebou samým, který je vlastně vyšším mravním požadavkem. Tohoto studu jsou schopni jen málokterí lidé, ale musíme se snažit, abychom k němu dospěli všichni. Naše výmluva „vždyť to nikdo nevidí“ je svědectvím mravní pokleslosti. Dítě nezná zpočátku stud vůbec. Stud se u něj dostavuje až s vývojem poznání. Není však vyvinut u všech národů a v různých dobách na stejné úrovni. Stejně jako se například stydíme být nazí před cizími lidmi, lidé z jiné kultury mají ostych, abychom je nespátřili při jídle. Děti, ale i sami sebe musíme v souladu s Evropskými zvyklostmi vychovávat tak, abychom se nejen za určitých okolností (na veřejnosti) styděli za svoji tělesnou nahotu, ale abychom se styděli před lidmi, a hlavně přede sebou samými za svoji duševní nahotu – za svoji nemravnost. Jen tak se můžeme uchránit od zla, jež tím, že bylo utajeno veřejnosti nepřestává být zlem. Pokud jsi se nestyděl dopustit se nemravného jednání, nestyď se také přiznat se ke svému poklesku. Nebyl by bezpečnější lék proti zlu, a způsob ozdravení společnosti, pokud bychom se dokázali v soukromém jednání stydět sami před sebou?

Zvědavost

Všechny naše činy mají mít svůj základ v pravdě. Touha po pravdě je lidstvu vrozená. Každému člověku je vrozený také pud zvědavosti, třebaže se probouzí v dítěti teprve výchovou a vývojem. Tuto touhu po pravdě, tuto zvědavost není vhodné tlumit, musíme ji naopak podporovat a pěstovat zvláště u dětí. Zvědavost nás nesmí nikdy opustit. Jejím prostřednictvím si rozšiřujeme své vědění, a obohacujeme svého ducha. Celoživotní sebevzdělávání je mravní

povinností. Tato ušlechtilá snaha nemá ovšem nic společného se zvědavostí, která je nepěknou vlastností mladých i dospělých. Tato zvědavost nepravdě, ale po senzaci, po klepech a pomluvách, a má svůj původ v lidské zlomyslnosti, škodolibosti a závisti. Je údělem hlavně žen, ale někdy ovládne i muže. Uvědomíš-li si, že je určitou známkou mravní nevzdělanosti a nízké povahy, nebudeš se nikdy starat o cizí záležitosti ze škodolibosti, nebo závisti.

Bázeň (strach)

Mravně dokonalý člověk nemá strach před úsudky jiných lidí, ani před lidmi samotnými. Strach mají jenom lidé zlí, lháři a násilníci, a násilí, lži a podvodů se dopouštějí právě ze strachu. Strach v běžném slova smyslu nám není vrozený. Lidé přirozeně vychovaní stranou od lidské civilizace nemají strach před ničím. Také dítě přirozeně nezná a nemá strach, my sami jej v něm vychováváme nerozumnou výchovou. Pošetilí rodiče straší děti různými netvory. Děje se to často z pouhého pohodlí, aby nemuseli dětem vysvětlovat jeho chybu, často proto, že sami neznají správný způsob výchovy. Také současné mediální a multimediální výtvořiny pracují se strachem jako s nástrojem zábavy. Strach je nejhorší výchovný prostředek. Rodiče umožňují dívat se svým dětem na filmové a televizní příhody plné samoučelného násilí, aniž by jim k tomu poskytli příslušný komentář. Rodiče by měli vštěpovat svoji výchovou dětem neohroženost a statečnost.

Sebeláska

Máme-li být karateli jiných, je naší povinností, abychom se starali o vlastní zdokonalování. Láska k bližnímu, která je vlastně rozšířením lásky k sobě na všechny lidi, musí být opravdová. Opravdová však může být jen tehdy, pokud člověk zná důkladně sám sebe. Pokud chce člověk sám sebe uchovat jako morální autoritu, musí milovat především sám sebe. „Kdo zná lidi je moudrý, kdo zná sebe, je osvícený,“ řekl Čínský filosof Lao-tse. Úkolem člověka na světě je dobrý život i dobrá smrt. Tím že konáš dobro, stáváš se sám dobrým, jiná cesta k tomuto cíli nevede. Jen člověk, který dovede přemáhat své vášně, řídí se rozumem a svědomím a je proto schopen konat svoje povinnosti si zaslouží, aby byl nazýván dobrým. Musíš být mravně celistvým

člověkem, ať jsi v jakémkoli postavení. Polovičatost je nectnost, jež se dovede mstít na tobě, okolí, i na celé společnosti. (viz nedbalí úředníci, obchodníci, hospodáři, atd.) Láska člověka k sobě samému nesmí však být sobecká, přesto, že je každý z nás od narození sobcem. Sobectví staví všude své já do popředí a jeho choutkám podrobuje své veškeré jednání.

Sobci jsou příčinou rozvratu rodiny, společnosti i státu. Nejen pro sebe je živ člověk, ale také pro druhé, pro společnost a pro vlast. Až se člověk naučí dokonale milovat své bližní, bude sobectví nenávidět z celé své duše, protože pozná, jak je maličký jeho já. Je malé nejen před věčností, ale i před tím, co nazýváme člověk. Chce-li být někdo milován, musí sám sebe učinit milým. Nikdy neomlouvej své chyby, naopak buď na sebe daleko přísnější, než by jsi byl na svého bližního. Jen tak si člověk zvykne na sebekázeň, jen tak se naučí ovládat své vášně a jen tehdy bude veškeré své jednání podřizovat nejen svému prospěchu, ale také a hlavně prospěchu celku.

Je nezbytné, abychom dnes byli všichni lidmi silné vůle a přejeme si, aby takové bylo celé lidstvo. Zamítáme slepou víru vedoucí k ideologizaci a zotročení společnosti. Proto se musíme naučit určovat směr svému životu, musíme se naučit ovládat sami sebe. Kollár řekl: „Život má být dílo vlastní duše.“ Každý z nás tvoří svým dílem dějiny a musí mu být proto dána možnost, aby se mohl plně duchovně i duševně vyžít.

Lidská společnost nepotřebuje trubce, nebo osobnosti podobné planktonu bez vlastní rozhodovací schopnosti, ale činorodé lidi. Buď proto svému okolí vzorem v práci i v lásce k sobě i svým bližním celým svým životem. Palacký napsal: „Nebažím po jiné cti, než po té, abych byl, a měl pověst poctivého muže.“ Poctivost vyžaduje především otevřenost a úplný soulad řeči i činů. Nejprve musíme mít pevné přesvědčení a potom podle něj jednat.

„Kdo dovede být spokojený, je bohatý,“ praví Lao tse. Tvoje spokojenost však musí vyvěrat z vlastního nitra, nemůže být vnější. (např. jen proto, že dovedeme dobře sloužit) Proto zralý člověk nebude řídit a upravovat své jednání podle veřejného mínění, pokud je přesvědčen, že jedná mravně. Je veliké a krásné pěstovat schopnost ovládat sebe sama. „Nikdo není svobodný, kdo se neovládá,“ řekl filosof Epiktet. Kdo nedovede

sám sobě poroučet, zůstane otrokem až do své smrti. „Opravdový život počíná tam, kde začíná sebezapření“ (Carlyle). Tak jako je nemístná a škodlivá nekritická láska ke svému já, tak je stejně škodlivá nedůvěra v sebe, neboť je přítěží na úspěšné cestě životem. Sebevětší nezdar nesmí člověka svést z cesty, pokud si ji sám určil. Slabost je nejhorším rádcem v našem počínání právě tak, jako přílišné velikášství. Vědomí vlastní nedostatečnosti ti nesmí být pohnutkou k zoufalství, nýbrž pobídkou, abys odstranil nedostatky. To platí jak pro jednotlivce, tak pro celou společnost.

Literatura

F. Brentano: O původu mravního poznání

J. Hofman: Rukověť občanské mravouky

Velký sociologický slovník, Dějiny filosofie

Eduard Vacek

Stručný nástin vývoje vězeňství od roku 1989 do roku 1995.

Období od roku 1989 do roku 1995 bylo obdobím reformy vězeňství v ČR. Počátek tohoto období byl zcela výrazem pojetí vězeňství a zacházení s pachateli v uplynulých desetiletích totalitního systému. Mezi obvyklé prvky tohoto pojetí patřil důraz na trestní represí, disciplinární a kázeňské prvky výkonu trestu, na nucenou práci vězňů pro potřeby národního hospodářství, spolu se zvýrazňováním politického, třídního a mocenského významu ozbrojených sil. Tuhá centralizace tehdejšího SNV kladla důraz na direktivní způsob řízení a přebujení militantních prvků v činnosti vězeňství.

Vězeňství setrvačně tíhlo k sovětskému modelu včetně jeho organizace, řízení a pojetí účelu trestu a zacházení s osobami ve výkonu trestu odnětí svobody (VTOS). Postupující změny v organizaci a řízení si vyžádaly zásadní systémový zásah do organizace a řízení, k uplatnění penitenciárních záměrů a koncepcí v duchu Evropských vězeňských pravidel.

Cílem mělo být vytvoření moderního, humánního vězeňského systému bez zátěže metod, řízení, úkolů a dalších politizujících pseudoaktivit z přežitého období.

Do tohoto procesu se významnou měrou zapojila vězeňská komise zřízená při

petičním výboru pro právní ochranu a bezpečnost ČNR, poslanecké aktivity, ale i nevládní organizace jako Amnesty international, IGFM, Konfederace politických vězňů a duchovní křesťanských církví.

V prvních dvou letech po společenských změnách v roce 1989 musely být tlumeny hromadné nepokoje a vzpoury a byla postupně upevňována vnitřní a vnější bezpečnost ve věznicích. To umožnilo přistoupit k závažným změnám v zacházení s osobami ve VTOS i ve vazbě tak, aby byla plně respektována občanská práva omezená ze zákona, důstojnost zaručená základní listinou lidských práv a aby došlo k profesionalizaci při zacházení s pachateli. Průběžně došlo proto nejprve k porovnání Standardních minimálních pravidel OSN při zacházení s vězni a duchu a liteře Evropských vězeňských pravidel s vězeňskou legislativou a posléze k jejich přímé aplikaci. Výrazem tohoto trendu bylo přijetí novely zákona č. 59/1965 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody (změna 179/90 Sb, 555/1992 Sb a 294/1993 Sb.), dále Zákona ČNR ze dne 19. března 1992 o služebním poměru příslušníků Policie ČR č. 186/1992 Sb., zákona ČNR ze dne 17 listopadu 1992 o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky, č. 555/1992 Sb. Dne 10. listopadu 1993 byl přijat zcela nový zákon o výkonu vazby č.293/1993 Sb. a v roce 1994 dne 21. dubna prováděcí vyhlášky k zákonům o výkonu vazby a trestu.

Všechny tyto změny byly uskutečňovány "za pochodu" ve svízelné situaci prudkého nárůstu kriminality ve společnosti. Kapacita vězeňských zařízení byla po nezbytné a rozsáhlé amnestii záhy znovu zcela zaplněna.

Ze SNV bylo z rozmanitých důvodů po listopadu uvolněno asi 1 500 osob. Všichni příslušníci SNV předstoupili před prověřkové komise, které posoudily jejich odbornou a morální způsobilost. Po skončení prověrek chybělo do plánovaného počtu 7.500 tabulkových míst cca 450 osob.

Zřízením Institutu pro vzdělávání SNV byly vytvořeny podmínky pro rekvalifikaci příslušníků SNV. Sbor byl zčásti nově organizován, vedoucí funkce byly obsazeny na základě konkursního řízení.

Základem pro zvýšení účinnosti VTOS byla shledána vnitřní a vnější diferenciací odsouzených podle penitenciárních kategorií. Byla proto vypracována profilace NVÚ podle stupně bezpečnostních opatření, ve kterých byl

pro různé stupně odsouzených stanoven rozdílný režim výkonu trestu, s přihlédnutím k regionálnímu principu.

Teoretická východiska i praktické kroky byly zpracovány v Koncepci vězeňství ČR, která byla projednána a schválena na půdě petičního výboru pro právní ochranu a bezpečnost ČNR, zvláště pak v jeho komisi pro vězeňství.

Koncepce nastínila řešení hlavních problémů vězeňství a jejich řešení pro budoucí období. Jednalo se o úkoly, související s hlavními problémy vězeňství.

Hlavní problémy vězeňství, tak jak byly nastíněny při jednání brannébezpečnostního výboru ČNR

- naprosto nedostatečná materiální základna vězeňství v ČR (zastaralé a nevyhovující objekty, jejich omezená kapacita a nevhodná územní dislokace, neexistující objekty pro volnočasové aktivity vězňů, nedostatek technologických zařízení pro pracovní činnost vězňů. Z toho vyplývala nutnost zajištění rozpočtových prostředků.

- nedostatečně zpracovaný systém penitenciárního zacházení (chyběly např. zvláštní programy pro nebezpečné vězně, dlouhodobě odsouzené, asociální psychopaty, toxikomany a sexuální devianty) Bylo třeba zavést profilaci jednotlivých věznic a rozpracovat způsob klasifikace a metody vnitřní diferenciací.

- bylo třeba modernizovat signální a zabezpečovací techniku pro zvýšení vnitřní a vnější bezpečnosti a umenšit tak podíl živé síly v oblasti střežení.

- bylo třeba zvýšit profesionální úroveň značné části vězeňského personálu.

Průběžně byl řešen způsob řízení a organizace vězeňství, kdy dlouho nebylo rozhodnuto o jedné ze dvou variant:

- 1) správa vězeňství náleží MS, které vězeňství řídí přímo, prostřednictvím svého odboru.
- 2) Správa a řízení vězeňství je vykonávána k tomu zřízenou institucí (GŘ), která je podřízena ministru spravedlnosti.

Zákon o Vězeňské službě a justiční stráž č.555/1992 Sb. určil s definitivní platností způsob řízení vězeňství prostřednictvím generálního ředitelství. Tento trend byl znovu potvrzen ministrem spravedlnosti dne 13.10 1995 v Brně při ustanovení generálního ředitele do funkce. Byl

zvolen systém řízení vězeňství obvyklý ve většině evropských demokratických zemí.

Definovaný způsob řízení vězeňství přinesl trend, postupně převtělený do následujících zásad:

- Kompetence a povinnosti vyplývající z činnosti jednotlivých věznic se převádějí na ředitele těchto věznic.

- Generální ředitelství řídí a koordinuje výkon vězeňství v ČR metodicky, finančně, investiční činností, odbornou přípravou personálu, plní úkoly informačního centra a kontroluje činnost a hospodaření Vězeňské služby jako celku.

- Odbor inspekce byl převeden na MS pro zajištění nezávislosti a nepředpojatosti kontroly, ze zákona přidělené ministru spravedlnosti.

- Zrušily se jednotlivé útvary SNV jako složky vojenské organizace a zřídily se vazební věznice a věznice pro výkon trestu odnětí svobody.

- Činnost jednotlivých věznic je financována ze státního rozpočtu. Věznice vyvíjejí vlastní hospodářskou činnost.

Zákon o Vězeňské službě rozdělil působnost na správní službu, vězeňskou stráž a justiční stráž. Z hlediska požadované odbornosti byla ve správní službě žádoucí převaha civilních funkcí. Byly proto stanoveny taxativně funkce, ve kterých mohou pracovat pouze příslušníci ve služebním poměru. Průběžně došlo k postupnému zcivilňování správní služby.

VS zajišťovala aplikaci obecně závazných předpisů, a vydávala interní rozhodnutí a metodické předpisy.

Podle Zprávy o stavu vězeňství ČR, kterou předložil ministr spravedlnosti vládě dne 31. 5. 1995 byl současný vývoj transformace vězeňství charakterizován jako etapa dotváření moderního systému zacházení s obviněnými a odsouzenými v intencích Listiny základních práv a svobod. Rok 1992 byl charakterizován jako přelomový, kdy došlo ke zrychlení a prohloubení procesu transformace vězeňského systému na moderní systém souměřitelný s obdobnými vězeňskými systémy západních demokracií. Stalo se tak přijetím vězeňské legislativy.

V té době šlo zejména o dovršení probíhajících transformačních procesů, o stabilizaci jejich výsledků a o zvýšení účinnosti VTOS. K tomu přispělo bezpochyby i přijetí zákona o výkonu trestu odnětí

svobody, jímž byl proces transformace v hrubých obrysech završen. V tomto procesu šlo již zejména o tyto aktuální úkoly:

v souladu s uceleným systémem koordinovaného resocializačního působení zpracovávat, uplatňovat a hodnotit resocializační programy,

naplňovat požadavky na efektivní výkon vazby a trestu i ve ztížených podmínkách, daných vysokými počty vězňů s důrazem na práci a vzdělávání odsouzených,

realizovat schválenou koncepci zacházení s mladistvými ve VTOS,

uskutečňovat soubory specifických opatření, týkajících se zacházení s některými dalšími skupinami odsouzených (doživotní tresty, asociální psychopaté, osoby závislé na návykových látkách atd.) a zvyšovat počet specializovaných oddělení pro tyto skupiny,

prosazovat soubor protidrogových opatření ve věznicích,

pracovat na koncepci výkonu ochranného léčení ve VTOS,

vytvářet, vyhledávat a rozšiřovat vhodné pracovní příležitosti pro odsouzené,

rozvíjet spolupráci s církvemi, zájmovými sdruženími občanů a institucemi, které mohou přispět k naplnění účelu VTOS,

zvyšovat kapacitu věznic, počty příslušníků a občanských pracovníků v souvislosti nárůstem vězňů, zvyšovat kvalifikaci, profesionalitu a motivaci k práci ve vězeňství,

zdokonalovat organizaci a řízení Vězeňské služby

Eduard Vacek

Z tradic českého vězeňství

Při prohlídce archívu plzeňské věznice Bory, našli pracovníci Kabinetu dokumentace a historie velice zajímavé textové i obrazové dokumenty, které názorně a přesvědčivě ukazují, jaké formy personální práce a způsoby práce s vězni byly ve věznicích používány za tzv. první republiky. I když pozdější politický vývoj doslova převálcoval humanistické tradice českého vězeňství a nastolil totalitní prvky našemu vězeňství a bytostně cizí, přece jen bylo možné se k základním formám humanismu a pozitivního přístupu k lidské bytosti opět vrátit. Proto nejen z pohledu historického, ale i odborného

lze nepochybně klasifikovat oba následující texty jako poučné a inspirující.

Eduard Vacek

Výňatky z přednášky ministerského rady Dra Starke v Drážďanech: „O vězeňských zaměstnancích“ (předneseno v roce 1932)

...Výkon trestu má být veden především snahou výchovnou. Avšak mocnému pokroku trestního zákonodárství nedovedli se vězeňští zaměstnanci dosud všude náležitě přizpůsobiti. Část jich nevymanila se dosud z dávno překonaných názorů dřívější kulturní periody. Proto vzniká pro justiční úřady a ústavy zodpovědná úloha přizpůsobiti vězeňský personál novodobým úkolům. Zaslouhuje uznání, že, jak se zdá, větší část vězeňských zaměstnanců začíná chápati, že vězeňští zaměstnanci především vlastní snahou musí toho docílit. Stále více proniká přesvědčení, že pro výkon trestu dnes daleko už nestačí zaměstnanci s pouhým vojenským výcvikem a s pouhou vojenskou zkušeností a rutinou. Alespoň vedoucí vězeňští zaměstnanci musí být pro svůj úkol vzděláni také vědecky, a to teoreticky i prakticky. Výkon trestu vyžaduje úředníků zkušených a odborně vzdělaných. Vedle toho jest však zapotřebí ve výkonu trestu stejně jako ve škole, v armádě, sociálních ústavech a všude jinde, kde jde o výchovu jakéhosi způsobu, úředníků, kteří už vlivem a sugestivní silou vlastní osobnosti dovedou působiti. Dějiny výkonu trestu dávají velmi četné příklady toho, jak veliký význam má ve výkonu trestu síla osobnosti...

...Pragmatickým vězeňským úředníkem má být ustanoven jen, kdo má pro službu vězeňskou odbornou kvalifikaci teoretickou i praktickou. Praktická kvalifikace záleží v důkladné znalosti vězeňské administrativy a všech otázek výkonu trestu. teoretická kvalifikace vyžaduje především vzdělání ve vězeňské pedagogice, psychiatrii a ve všech otázkách, jež se vztahují na péči o propuštěné trestance...

...Dobrý ředitel trestnice nedá se vychovat nebo vyučit, jeho způsobnost musí být vrozena. Hlavní věcí – a té se nelze naučit – jest, míti srdce pro vězně a přes všechna zklamání a neúspěchy přicházeti jim vždy znova vstříc s pevným odhodláním, že o nikom z nich se nevzdáváme naděje. Ředitele trestnic

naprosto nelze ustanovovati jen podle služebního pořadí nebo služebního stáří...

Citát z Krohneho:

Rozhodující je toto: Výkon trestu stává se dnes neobyčejně obtížnou prací o výchovu lidí asociálních, velmi často také psychicky silně úchylných, ba skoro duševně chorých, a práci tu nelze úspěšně konati jen podle instinktu nebo podle citu, nýbrž jen s použitím vědeckých zásad a zkušeností. Tato věda o poznávání lidí asociálních a psychicky úchylných a o zacházení s nimi, jest zatím ještě ve vývinu; zřejmě jsme teprve v počátcích vědeckého zkoumání a léčby osobností zločineckých a asociálních. Toto vědecké snažení má býti základem pro budoucí vědecký výkon trestu. Ředitelé a vyšší úředníci trestnic musí býti s to, aby tento vědecký vývoj pozorně sledovali a aby praktických výsledků vědeckého bádání bezodkladně v praktické své působnosti používali. Právě proto jest třeba, aby vyšší úředníci ve výkonu trestu vůbec – vedle jistých vnějších vlastností a zejména vedle jistého formálního vzdělání – měli také odborné vědomosti z příslušných jiných oborů a to zvláště v oboru pedagogickém a psychologickém. Vedle toho dobrý ředitel musí míti také vlohu administrativní a jistou míru vědomostí právnických, medicínských a technických. Veliká praktická nesnáze je zatím v tom, že není škol a ústavů pro vzdělávání úředníků vězeňských a úředníků sociální péče; dále je nesnáze v tom, že vysoké školy nezabývají se příslušnými otázkami kriminální politiky dosti soustavně a v dostatečném rozsahu a konečně jest nesnáze i v tom, že naši mladí právníci a justiční úředníci mají, bohužel, příliš málo zájmu o otázky vězeňské. Vhodné školy, ústavy nebo alespoň kursy musí býti za všech okolností zřízeny.

Celkem bych chtěl zdůrazniti, že ředitel a snad i ostatní vyšší úředníci výkonu trestu – alespoň ve větších ústavech – měli by míti dle možnosti akademické vzdělání. Přitom nesejde tak na tom, je-li právník či lékař či pedagog nebo i teolog, - jen když má především dostatečné znalosti pedagogické a psychologické a příslušné pochopení pro zacházení s lidmi. Nejideálnější kvalifikací jest ovšem vzdělání pedagogické a psychologické, je-li doplněno a prohloubeno studie všech problémů kriminálně politických. Vždycky ovšem ředitel a vedoucí úředníci vězeňští musí býti lidé dobrého charakteru, proniknutí

upřímnou láskou k člověku a pochopením pro všechno lidské; musí míti velkou životní zkušenost a optimismus, který se nedá zvrátiti žádným zklamáním a neúspěchem. Je to povolání velmi namáhavé zejména proto, že vyčerpává také duševně a vyžaduje značnou obětavost.

Vedle ředitele musí býti – podle velikosti ústavu – vyšší úředníci pro výkon trestu a úředníci sociální péče, kterým náleží vykonávati výchovnou způsobilost pod vrchním vedením ředitele. také tito musí býti na základě vědeckého vzdělání způsobilí, aby jednali se svěřenými trestanci, staršími i mladistvými, podle vědeckých metod. Nemají to ovšem býti suchopární knihomolové, zapřísáhlí na nějakého určitého vědeckého koníčka, nýbrž mají se snažiti na základě svých praktických zkušeností, aby výchovně ovládli osobnost každého jednotlivého vězně. Za úředníka pro vězeňskou sociální péči má se hlásiti jen ten, kdo má opravdovou náklonnost k působení na lidi zločinné, kdo má dosti obětavosti a kdo pro okamžitý nezdar neztratí víru v člověka.

Že mají býti vězeňští lékaři psychiatricky vzděláni, jest dnes požadavkem samozřejmým. Vedle toho jest u nich potřeba pečlivého vzdělání přírodovědeckého, zejména v oboru kriminální biologie, aby vězeňský lékař uměl přispěti k prozkoumání osobnosti provinilcovy s hlediska přírodovědeckého. krom toho musí míti vězeňský lékař jistou způsobilost výchovnou a vrozenou vlohu k zacházení s lidmi. Od toho, jak účelně umí lékař s vězni zacházeti, záleží ve velké míře vůbec výsledek vězeňské výchovné působnosti.

Vězeňští učitelé mají u mladistvých provinilců vyplňovati různé mezery ve školním vědění. Avšak přece mají jim poskytovat především správné poznání života a méně pouhých školských vědomostí. Jejich učitelská způsobilost necht' má spíše formu společné práce s vězni. Mají být zkušení v tzv. léčebné pedagogice, aby jejich zásad také ve výkonu trestu mohlo býti použito.

Armáda dozorců vězňů náleží arci taktéž k výchovným činitelům ve výkonu trestu – alespoň v tom smyslu, že především oni svým každodenním stykem s vězni, vykonávají na ně největší vliv svým příkladem, způsobem výkonu služby zacházením s vězni a vůbec celou svojí osobností. Oni podporují a usnadňují výchovnou práci vedoucích

úředníků. Jednotný výchovný duch musí ovládati všechny vězeňské zaměstnance od ředitele až k nejmladšímu pomocnému dozorcí. Mnozí dozorcí pracují dosud podle starého vojenského způsobu a octnou se tím leckdy v rozporu se základními zásadami pedagogiky a psychologie. Dozorcí vězňů nesmějí nadále zůstat pouhými hlídači, nýbrž musí se státi vychovatelskými vůdci vězňů...

Autorita dozorce vězňů musí být založena především na jeho duševní a mravní převaze.

Proto je nezbytně zapotřebí, aby dozorcí vězňů měli soustavné vzdělání přípravné i pokračovací a aby zejména pečlivě byli voleni dozorcí pro ústavy mladistvých...

Pro ústavy mladistvých měli by být ustanovováni především uchazeči zkušení v péči o mládež anebo ve styku s organizacemi mládeže... Osvědčil-li se dozorce v ústavu mladistvých, má tam podle možnosti trvale zůstat...

Výklady o vězeňství

1) Vězeňství jest souhrn veškerých agend /náležitostí, zařízení/ vztahujících se a jednajících o vězeních.

Kupř.: Ustanovení o ústřední správě vězeňství, o služebních poměrech ve věznicích, domácí a služební řády, stavby trestních ústavů, péče o propuštěné vězně atd.

2) Úkol moderního vězeňství:

Úkolem moderního vězeňství jest upravit výkon trestu na svobodě tak, aby jím bylo docíleno mravní polepšení vězně, aby byl výkon trestu humánní /lidský/, ale při tom za žádných okolností nepozbyl povahy trestu.

Hlavní složky této výchovy jsou tuhá práce /má ji zvyknouti pro dobu svobody / /kázeň/ má osvojit si sebekázeň/ a kulturně mravní výchova vězně /vnitřní mravní přerod/ Složky ty s tak vzájemně prostupují, že nelze jednu nadceňovati na úkor druhé.

3) Vězení

Vězení jest veřejný /státní/ ústav zařízený pro pobyt osob, které výrokem soudu /rozsudkem/ nebo následkem nějakého administrativního opatření byly zbaveny osobní svobody tj. svobodného pohybu co do místa a volného jednání. takový výrok soudu nebo opatření administrativního úřadu zveme uložení trestu vězení.

4) Účel trestu

Trest má být spravedlivou odplatou za spáchaný zlý čin, zadostiučiněním lidské

společnosti za zlo spáchané porušením právních řádů, prostředkem k nápravě pachatele a má sloužiti k odstranění.

5) Úkol dozorce vězňů

a) Záleží ve svědomitém a spolehlivém konání služebních povinností. Konej je nejen proto, abys uhájil svoji existenci, ale též pro své mravní uspokojení. Nikdy ne na oko, nebo jen pro pochvalu nadřízených, tím nezískáš úcty a vážnosti svého okolí. Konej je dle svého nejlepšího přesvědčení, vždy a za každých okolností tak, abys byl výsledkem své práce ve svém nitru spokojen. Uvědom si vždy, proč jsi byl na místo postaven a co jest tvoji povinností. Zatím co nesvědomitý snaží se práci svoji všelijak ošvindlovati a vyzouti se z ní, jest svědomitému zdrojem radosti a potěšení, nalézá v ní svůj cíl i své štěstí. Spolehlivý získá si všude přátele. Vykonaná práce, která po něm zůstává, jest mu nejlepším doporučením.

b) Přísné, ale humánní chování k vězňům

Nikdy nehledej ve vězni nepřítele, který snad neustále číhá na příležitost z vězení utéci a tím způsobiti Tobě služební nepříjemnosti. Značná část vězňů podrobuje se trestu ve vědomí, že trest zasloužila. Nemá-li vězeň tohoto vědomí, přičiň se, aby ho nabyl, aby uznal, že jest trestu třeba k jeho polepšení. Snaž se pochopiti duševní stav vězně, jeho starosti o rodinu, o opuštěný majetek, o budoucí existenci. nebuď nikdy k vězňům stranický a hrubý, chovej se k nim jako přísný ale rozšafný otec ke svým dětem a pak získáš si u nich opravdovou úctu a vážnost. I při péči o udržení přísné kázně dbej toho, aby vězeň měl a mohl míti k Tobě důvěru. K tomu jest třeba zejména přísné nestrannosti a pečlivosti při vyřizování různých přání a stížností vězňů. Přiměřenou vlídností získáš důvěry vězňů, bez ní Tvoje působnost ve vězeňském ústavu nebude úspěšnou .

c) Ve spolupráci s ostatními vězeňskými úředníky na výchově vězňů

Ta záleží hlavně v tom, že dozorcí svým jednáním a svým životem dávají vězňům dobrý příklad. V trestním ústavě jsi neustále kontrolován několika sty párů očí. Podle toho zaříd' své jednání, abys nikdy nemusil se zaň hanbiti. Svému odbornému vzdělání věnuj zvýšenou péči (ve směru sociálním, pedagogickým a psychologickým).

Trestanecký hřbitov v Praze na Zelené lišce

Pokud navštívíte hřbitov na Zelené lišce, dostanete se do míst, pro někoho sice poněkud chmurných, avšak bezesporu zajímavých, neboť jsou spojena s minulostí našeho vězeňství.

Většina dnešních návštěvníků netuší, že sem byli od počátku jeho existence pohřbíváni nejen obyvatelé obcí Michle, Nuslí, Krče, Záběhlic a Pankráce, ale též vězni z nedaleké pankrácké trestnice. Hřbitov se nachází v městské části Prahy 4, katastrálním území Krče a byl založen kolem poloviny 19. století nákladem obce Michle jako náhrada za zrušený hřbitov kolem kostela Narození Panny Marie, od něhož v minulosti vedla přímá cesta k tomuto nově založenému hřbitovu (dnes přerušena Severojižní magistrálou).¹⁵

Vznik vězeňského hřbitova úzce souvisí s výstavbou zemské mužské trestnice v Praze na Pankráci v letech 1885-1889. Na základě intervence obcí v působnosti michelské fary byl začátkem února 1890 na uvedeném obecním hřbitově, v jeho jižní části, zřízen a poté posvěcen samostatný a zcela oddělený hřbitov pro trestance.

Zde našli poslední odpočinek ti, kteří zemřeli v pankrácké trestnici v důsledku nakažlivé nemoci nebo v letních měsících, popř. ti, kteří si pohřeb předplatili. V ostatních případech byli zemřelí trestanci předáváni patologickému ústavu v Praze k pitevním účelům.¹⁶ Do vězeňského oddělení hřbitova se vcházelo od silnice na západní straně a stopy po tomto vchodu jsou dodnes patrné. Pohřby se konaly bez přítomnosti příbuzných a známých, neboť těla zemřelých nebyla rodině v té době vydávána.

Bývalý vězeňský hřbitov dnes připomíná jen minaret

Tělo trestance bylo nejprve dopraveno do márnice, která stála v těsné blízkosti vězeňské nemocnice. Odtud byla rakev s nebožtíkem v den pohřbu vynesena a prostrčena dírou se železným poklopem ven, za ohradní zeď trestnice. Tam již čekalo sedm vybraných trestanců a čtyři muži vězeňské stráže s nabitými puškami s bodáky, aby dopravili rakev na hřbitov. Průvod se seřadil tak, že vpředu šel trestanec s křížem, šest dalších trestanců neslo na mářách rakev a po stranách kráčeli příslušníci vězeňské stráže. Asi po dvaceti minutách došli tehdy polními cestami na hřbitov. Tady byl zesnulý pohřben do připravené jámy, rakev zaházena zeminou a do čela hrobu zasazen prostý dřevěný kříž, mnohdy zbitý z latí od beden. Poté se zazvonilo ve zvonici zvonem umíráček a to bylo vše. Na žádném hrobě se neuvádělo jméno, kříže byly pouze šablonovitě očíslovány. Ne však číslem, které bylo přiděleno trestanci ve výkonu trestu, ale podle pořadí pohřbu, vždy v řadách po dvaceti. Zcela odděleny byly hroby sebevrahů, kteří byli i na tomto hřbitově pohřbíváni vždy stranou od ostatních, v koutě u hřbitovní zdi.¹⁷

¹⁵ Místní pojmenování hřbitova „Zelená liška“ pochází od původně zájezdního hostince, který stával nedaleko a ve svém domovním štítu měl vyobrazení zelené lišky. Byl vyhledávanou zastávkou Pražanů při výletech do krčského lesa.

¹⁶ CAVS, fond KDH, Pamětní kniha svatováclavské fary c.k. Zemské trestnice v Praze, založená na základě výnosu zemského presidia ze dne 31.8.1835, s.192-193.

¹⁷ Hrubeš, J.: Hřbitov Zelená liška, časopis Tučňák, Praha 11/2002.

Návštěvy hrobů nebyly obecně povolovány, proto tato osamělá místa byla veřejnosti nepřístupná, a to i v době, kdy vězeňství nebylo utajováno. Dokumentuje nám to svědectví známého žurnalisty, pražského německého reportéra Egon Erwina Kische, kterému samozřejmě vězeňský hřbitov, jako pražská kuriozita, nešel zájmu. V roce 1911 si podal oficiální žádost na ministerstvo spravedlnosti o povolení k návštěvě ústavního hřbitova mužské trestnice v Praze na Pankráci. Ta však byla zamítnuta. Ve své reportáži „Na návštěvě u mrtvých trestanců“ mimo jiné píše, cit.:

„Nebylo by to nezajímavé prohlédnout si tenhle hřbitov, který nelíčí žádný průvodce ani kronika; neuškodilo by vědět, jak se stát stará o ty, kteří zemřeli pod jeho ochranou. Avšak právě tomu, kdo by rád něco zvěděl, to ministerstvo spravedlnosti zakázalo.“ Vrchní státní zastupitelství tehdy na jeho žádost zaslalo následující odpověď, cit.:

Čís. 10 213/11 G.W.

*C.K. vrchní zastupitelství v Praze.
Panu Egonu ervínu Kischovi, redaktoru
v Praze.*

Na základě výnosu c.k. ministerstva spravedlnosti ze 7. března 1911, č.j. 5974/11, nemůže býti Vaší, tomuto ministerstvu podané žádosti o povolení k návštěvě c. k. mužské trestnice na Pankráci, resp. Ústavního hřbitova, vyhověno, ježto podle výnosu ministerstva spravedlnosti ze 17. srpna 1887, čís. 28, V. I, v zájmu nerušeného služebního chodu v trestnicích a k zachování vážnosti trestu může býti povolena prohlídka zpravidla pouze k vědeckým nebo služebním účelům.

*Merhaut, m.p.
Praha 15. března 1911.¹⁸*

Novinář i přes tento zákaz vězeňský hřbitov navštívil, avšak na zapřenou, prostě tak, že přešel hřbitovní zeď a pak popsal ve zmíněné reportáži, vydané ve svých knihách „Pražské děti“ (1913) a později v „Pražském pitavalu“ (1931). Právě díky jemu dnes víme, jak tehdy asi vězeňský hřbitov vypadal. V té

době, na jaře roku 1911 měl nejčerstvější hrob pořadové číslo 380 a v rohu u vchodu hřbitova bylo ještě šest hrobů, které patřily těm, co spáchali v pankrácké trestnici sebevraždu. Uprostřed hlavní cesty stála asi třímetrová útlá pseudogotická zvonice, připomínající miniaturní minaret. Jak mistrovsky popsal Egon Erwin Kisch, jeho slovy „nejosamělejší hřbitov města, kam nikdo cizí nesmí vkročit“, poznáme z následujícího úryvku, který je citován z knihy „Pražský pitaval, z kapitoly „Na návštěvě u mrtvých trestanců“.¹⁹

„Úplně sám jde jeden živý řadami mrtvých.

Zde leží hroby vždy po dvaceti vedle sebe, všechny stejné. V zadních řadách jsou dřevěné kříže tmavošedé a zvětřelé, v přední řadě hrobů (není ještě plná) prozrazují dvě neohoblované, žluté, nelakované latě, které tvoří kříž, že jsou to prkna z beden. Na hrobech bují kopřivy, bodláky, devětsil, pampelišky a všelijaké jiné byliny a zaprášená tráva. U jednoho kříže leží věnec, kdysi zelený, upletený z věrnosti, která žila dál, když onen, jemuž byla zasvěcena, zemřel podruhé. Nyní je věnec hnědý, zvadlý, pocuchaný, rozpadá se.

Na křížích není nápis ani jméno pohřbeného. Nechtějí zemřelému v žaláři dělat už hanbu?. Obávají se, že zvědavost, nenávisť nebo krevní msta by se mohla obrátit ještě proti hrobu? Nebo snad má být ten, který žil jako číslo a jako číslo zemřel, také jenom jako číslo pochován? Číslice na kříži jsou namalovány šablonovitě. Nejsou to čísla, jimiž volali vězně za života naproti v domě mrtvých, obehnané vysokou zdí – smrt zavedla jiný pořad: kopky v zemi jsou číslovány tak, jak leží vedle sebe. Nejšedivější, nejzvětřalejší z křížů, v pravém koutě u vchodu, má jedničku. Na nejčerstvějším hrobě se odráží od žluti dřeva šedostříbrné hřebík, kterým sbili dvě úzké latě do tvaru kříže, a ještě ani stéblo trávy neobšťastňuje kopeček číslo 380.

Všichni ti bezejmenní nešťastníci tu teď bezejmenně odpočívají vedle sebe, tak jak je zavolala k přelíčení smrt, doživotní i desetiměsíční, staří zloději i oběti svého přesvědčení, mladiství provinilci i nepolepšitelní zločinci, loupežní vrahové vedle těch, kteří bez sebe rozčilením vytáhli nůž, když viděli, že jsou oklamáni svou nejmilejší. Jeden vedle druhého. Smrt, poslední soudce, nezná rozdíl mezi těžkým žalářem a vězením, mezi

¹⁸ Kisch, Egon Erwin: Pražský pitaval, vyd. II., Praha 1964, s.17-18

¹⁹ Tamtéž. s. 18-20

samovazbou a robotárnou mladistvých provinilců, odstraňuje rozdíly.

ne, neodstraňuje.

V koutě u vchodu ve zdi je šest hrobů od ostatních ostentativně odloučeno. Jsou to poslední příbytky těch, kteří odmítli před smrtí duchovní útěchu, jsou to posmrtné cely bezbožných a zatvrzelých vrahů, kterým nedopřáli ani na tomto hřbitově odsouzců „čestného“ pohřbu, ba ani posmrtného míru vedle ostatních? Ne, všech šest zatracenců jsou sebevrazi.

Vykonali na sobě rozsudek, který nestanoví zákon na jejich zločin a k jehož vykonání je třeba císařského potvrzení. Musí tedy z trestu za svůj poslední čin na zemi ležet stranou, jako odstrašující příklad ostatním. Ale kdo může vědět, zda pohled, jímž někdy vězňové při kopání hrobu přelétnout kout sebevrahů, není závistivý, toužebný pohled, a neskrývá-li se v něm přání?

Jenom dva hroby jsou ozdobeny jinak než ostatní. Jeden, číslo 79, zdobí bronzový krucifix, větrem a počasím tak zašlý, že již nelze rozeznat, stal-li se nápis lety nečitelný, či měl-li vůbec nápis; hrobeček je zarostlý břečťanem. Druhý však zdobí tepaný, veliký krucifix, u něhož dole klečí dva andělé, široký náhrobní kámen a deska. Před desku však příbuzenstvo stydlivě zasadilo keř zimolezu, jehož hustou spleť se musíme prodrat, abychom rozluštili, že zde leží Josef O., který zemřel 20. února 1896 v 39. roce věku svého. „Svatá Maria, Matko boží, dopřej mu slavného zmrtvýchvstání ve Jménu Ježíše Krista.“ To je jediný nápis, jediné zbožné přání na celém hřbitově.

Na věžičce, tři metry vysoké, která vypadá jako miniatura minaretu, visí umíráček. Před věžičkou leží rozbitý, zrezavělý plechový džbán, nedaleko dvě půlky ztrouchnivělé rakve. Jinak tu není vidět nic.

Od roku 1920 podle domácího řádu trestnic si již příbuzní mohli zemřelého trestance pohřbít na vlastní náklady mimo vězeňský hřbitov. Počty úmrtí nebyly velké a ročně se pohybovaly řádově v desítkách. Např. 8 případů v roce 1921, 13 případů v roce 1922 a pouze 3 případy úmrtí trestanců v roce 1923.²⁰ Hřbitov tak ztrácel postupně na významu.

Jeho další existenci začalo ministerstvo spravedlnosti řešit v roce 1920, a to jednak na základě iniciativy poslance Emila Špatného, jednak snahou „Správní rady společného hřbitova farních osad Michle a Nuslí“ o převzetí do vlastnictví obce, která se tak snažila vyřešit kritický nedostatek volného místa pro nové hroby na obecním hřbitově.

Náhrobní deska bývalého dozorce pankrácké věznice

Předmětná záležitost, jenž se zprvu zdála být rychle řešitelná bezplatným převodem mezi správou pankrácké trestnice a správní radou nuselsko-pankráckého hřbitova se nakonec vlekla několik let a byla vyřešena až v roce 1928.

Vzhledem k tomu, že v Archivu MV Brně-Kanicích byly k této věci nalezeny zajímavé písemnosti, můžeme v následujícím výběru z úřední korespondence dobře sledovat, jak prodej hřbitova postupoval. Dne 10. listopadu 1920 podal poslanec Emil Špatný poslanecké sněmovně návrh nejen na zrušení trestaneckého hřbitova v Praze na Pankráci, ale i na zrušení trestaneckých hřbitovů vůbec. Na základě této iniciativy zahájilo ministerstvo spravedlnosti příslušná jednání o jednotlivých trestaneckých hřbitovech a dalo souhlas ke zrušení trestaneckého hřbitova na Zelené lišce a jeho postoupení obci Pražské. Dne 2. března 1921 byl vydán ministerstvem spravedlnosti

²⁰ AMV-K, f. E/1 inv.j.č.6-odprodej obci pražské-zápisy z jednání. Pohřbívání trestanců pražské

trestnice na Pankráci na obecním hřbitově, č.j. XIV-3598/1923 ze dne 28. ledna 1924.

pokyn, aby ředitelství trestnice předložilo vrchnímu státnímu zastupitelství návrh smlouvy ke zrušení hřbitova. Na základě Výnosu vrchního státního zastupitelství ze dne 2. července 1921 byla státním technikem odhadnuta jeho cena i s objekty následovně:

pozemek asi 4384 m ²	65.760,- Kč
hradební zeď asi 300 m ²	8.100,- Kč
železný kříž, dřevěná vrata, zvonička, stromy atd.	1.500,- Kč
C e l k e m	75.360,- Kč

Dne 24. prosince 1921 zaslala Ústřední správní komise pro sjednocenou obec Pražskou Správní radě společného hřbitova farních osad Michle a Nuslí návrh smlouvy mezi ředitelstvím mužské trestnice v Praze a správní radou o bezplatném převzetí trestaneckého hřbitova v Krči s tím, že se zavazuje poskytovat bezplatně místo k pohřbívání zemřelých trestanců na občanském společném hřbitově a postará se též o odstranění zdi, která odděluje trestanecký hřbitov. Dne 22.3.1922 urgoval poslanec E. Špatný osobním dopisem, adresovaným ministru spravedlnosti, urychlené vyřízení předmetné záležitosti. Během roku 1923 přešel společný hřbitov farních osad Michle a Nuslí do správy obce Pražské. Městská rada hlavního města Prahy při projednávání této věci znovu vyslovila přání, aby trestanecký hřbitov byl bezplatně postoupen městu. Ministerstvo financí však s bezplatným převodem nesouhlasilo a v přípisu z 11. července 1923 poukázalo na to, že bezplatné předání by nebylo v hospodářském zájmu státu, neboť hřbitovní pozemek by se mohl stát v budoucnu dobře zpeněžitelným stavebním místem. Svým dopisem ze dne 20.2.1924 pak žádal Radu hlavního města Prahy o sdělení, jakou nejvyšší cenu je ochotna obec za hřbitov zaplatit. Rada hlavního města se proti tomuto stanovisku ohradila a dalším dopisem ze dne 19.3.1924 oznámila, že zrušené hřbitovy jsou ze zdravotních a pietních důvodů používány pouze k účelům sadovým, nikoliv stavebním. Mezitím dne 12.9.1924 ministerstvo spravedlnosti svým výnosem č. 3703/24-věz. zastavilo další pochovávaní na trestaneckou část hřbitova na Zelené lišce a případné další pohřby trestanců byly konány již na obecním hřbitově. Správa hřbitova ve snaze uspořádat jednání vzala na sebe závazek pohřbívat trestance za sníženou sazbu 30,- Kč, přičemž ředitelství trestnice zajišťovalo

vykopání hrobu ve vlastní režii. Z další korespondence vyplývá že Rada hlavního města Prahy jednala v dalších letech ještě několikrát s ministerstvem veřejných prací, ministerstvem financí a ministerstvem spravedlnosti a vzhledem k tomu, že hřbitovní pozemky nebylo možno zastavět, ani jich užít jiným způsobem, nabídla za hřbitov i s tamními objekty zaplatit cenu 24.000 Kč. Ministerstvo veřejných prací však vzhledem k velkému rozdílu mezi odhadní cenou z roku 1921 a nabídkou a dále z důvodu, že nebyla hotova definitivní regulace pankrácké pláňe, další jednání o prodeji zrušeného trestaneckého hřbitova odsunula na pozdější dobu. Když byla regulace tohoto území vyřešena a zjištěno, že celý hřbitov bude zachován, žádala poté městská rada přípisem ze dne 14. ledna 1927 ministerstvo veřejných prací o souhlas s nabízenou cenou 24.000,- Kč. Ministerstvo spravedlnosti dne 15. dubna 1927 zahájilo znovu jednání a ministerstvo veřejných prací poté dne 9. května 1927 sdělilo městské radě, že je ochotno znovu jednat o odprodeji. S ohledem na okolnosti, že zrušený trestanecký hřbitov bude použit buď k účelům hřbitovním nebo sadovým, navrholo obci Pražské odprodej za cenu 15 Kč za 1 čtverečný sáh podle skutečné výměry pozemku a doplatek 9.600,- Kč za hřbitovní objekty. Městská rada tuto nabídku přijala a dne 3. srpna 1927 toto sdělila ministerstvu veřejných prací. Brzké vyřízení celé záležitosti pak městská rada ještě několikrát urgovala, a to dokonce i u ministra spravedlnosti Dr. Mayer-Hartinga dne 25. února 1928. Nedostatek volného místa na obecním hřbitově byl totiž v té době už značně kritický, neboť, na základě oznámení Ústředního hřbitovního úřadu, bylo podle stavu ze dne 14. února 1928 pouze 30 hrobů k pohřbívání volných, přičemž potřeba na měsíc činila také téměř 30 hrobů. Teprve dne 22. března 1928 ministerstvo financí nakonec souhlasilo, aby byl bývalý trestanecký hřbitov prodán hlavnímu městu Praha.

Dnem 4. června 1928 sdělilo ministerstvo veřejných prací se souhlasem ministerstva financí Radě hlavního města Prahy, že prodává bývalý trestanecký hřbitov, pozemek č.k. 140/2 v katastru obce Dolní Krč, a to za cenu 15,- Kč za 1 čtvereční sáh dle jeho skutečné výměry a za dalších 9.600,- Kč za hřbitovní objekty (zeď, kříž, vrata, zvoničku, stromy atd.). Obě ceny musely být zaplacený složenkou před podpisem kupní smlouvy na

šekový účet č. 37.792 x 65. Státní správě bylo vyhrazeno právo zpětné koupě, pro případ jiného využití, a to za cenu, za kterou byl hřbitov prodán. Pražská obec hradila také veškeré výlohy spojené s kupní smlouvou, takže státu nevznikly naprosto žádné výdaje. Do smlouvy byl zapracován i závazek hřbitovní správy pohřbívat zemřelé vězně z pankrácké věznice na obecním hřbitově za sníženou cenu 30,- Kč.

Pozemek zrušeného trestaneckého hřbitova časem splynul s plochou obecního hřbitova a na jeho místě jsou dnešní oddělení 22, 23 a 23A. Kromě ohradní zdi zůstala zachována pouze někdejší zvonice, novogotická šestiboká věž, nyní mezi odděleními 21 a 23. Minulost hřbitova připomíná i hrob Jana Jeřábka c.k. dozorce vězňů, který zemřel v roce 1925 ve věku 49 let a byl pochován v odd. 6, č.18. Dnes hřbitov díky vzrostlým stromům působí spíše dojmem lesního hřbitova, stojí však pro svou zajímavou minulost za návštěvu, a to nejen v den, kdy si připomínáme památku zesnulých.

Alena Kafková

Zneužití Strašnického krematoria totalitní mocí

Následující text byl získán z depozitu spolupracovníka Kabinetu pana Františka Suchého, který je synem ředitele Strašnického krematoria

Svědectví o událostech ve Strašnickém krematoriu zapsané podle sdělení mého otce Františka Suchého, ředitele krematoria v Praze – Strašnicích.

Mé vzpomínky na činnost otce v době války

Bydleli jsme v pravém domku u brány v letech 1932–1952.

Příchodem R. Heydricha do Prahy navštívil krematorium velitel pankrácké věznice Soppa a projednal spalování Čechů popravených na Pankráci. Bylo přikázáno pod trestem smrti mlčení, nezaznamenávání jmen popravených a rozptýlení popela. Od této chvíle nastalo převážení rakví v podobě beden na nákladních vozech vždy navečer do krematoria. Z vozů kapala krev a když jsem při

návratu domů uviděl na ulici před našim domem krvavé skvrny, vždy mě obešla hrůza.

Němci, ačkoliv nevěděli z jakého formálního nařízení půjčovali otci seznam popravených pálených podle počtu téměř celou noc. tento seznam se musel pro odchodu německého dozoru odevzdat.

Tatínek, měl-li možnost, většinou seznamy sám opisoval. Neměl-li příležitost, tam mně je v noci předal k opsání. Takto byli podchyceni všichni ti, kteří byli v krematoriu spáleni. Německý doprovod a dozor byl někdy arogantní i opilý. Po atentátu na Heydricha

nastalo vyvrcholení běsnění. Otec byl dvakrát v Pečkově paláci, kde bylo zjišťováno, zda neprozrazuje jména popravených. Byli na něho nasazováni konfidenti a též bylo tragické, když musel odpovídat záporně na dotazy nejbližších příbuzných, neboť údaje o spalování pronikaly ven. Jelikož pouze otec byl osobně za utajení zodpovědný, žili jsme celou dobu ve velikém napětí. Dvakrát přijel osobně Soppa a zjišťoval, kde je popel popravených uschovaný v zásobní zahradě krematoria. Otec ho vždy přivedl ke kompostu kde čekal, zda Soppa dá rozkaz ke zjištění pravdy. Na štěstí se však spokojil s otcovým tvrzením.

V druhé polovině roku 1944 byli do krematoria přiváženi vězni, zemřelí v koncentračním táboře Hradištko u Štěchovic

Sám jsem viděl, jak v bedně o rozměrech 50x50x180 cm byli položeni dva Francouzi. tak byli hubení. V dubnu 1945 přivezl člen gestapa v osobní autě nádobu s konzervačním roztokem plnou lidských hlav, které jako míče házel do pece. Byly to hlavy atentátníků na Heydricha a jejich přímých podporovatelů. V dubnu 1945 se otec obával, že bude donucen pálit svědky německých zločinů. proto Němcům sdělil, že kremační pece jsou ve stavu neschopném provozu. Tím bylo krematorium vyřazeno z činnosti.

V květnu jsme s otcem vyzbrojeni zbraněmi uschovanými ve schránkách kolumbária pronikli pozdě odpoledne k rozhlasu, který byl již v našich rukách. Po návratu otec převzal jako bývalý voják první světové války a československé armády velení v krematoriu, které bylo ohrožováno palubními zbraněmi turbinových letadel a později utíkajícími Němci, kteří se tlačili přes hřbitovy na okraj Prahy. Sám jsem celou dobu měl službu na barikádě u krematoria a odváděl zajaté Němce do sběrných táborů. Když se

začal 7.5. vinohradský hřbitov a urnový háj u krematoria plnit němci a naše situace se stávala svízelná, zasáhli vojáci generála Vlasova a vyčistili díky svým válečným zkušenostem velice rychle prostory. Až do devátého byl poměrně klid i když se občas střídalo, hlavně v nočních hodinách.

Po válce byl popel více než 2000 obětí okupace přenesen na důstojné místo v pravé části kolumbária. V každém případě by si místo zasloužilo památník vyjadřující lépe úctu, kterou chováme k lidem, kteří za nás položili své životy, než je dosavadní.

V únoru 1994 zapsal František Suchý

legenda:

prostor označený černým křížem je bývalé pohřebiště nacistické totality, místo označené červenou hvězdou je pozdější pohřebiště komunistické totality (zde byl také uložený popel M. Horákové)

Pokračování v příštím čísle

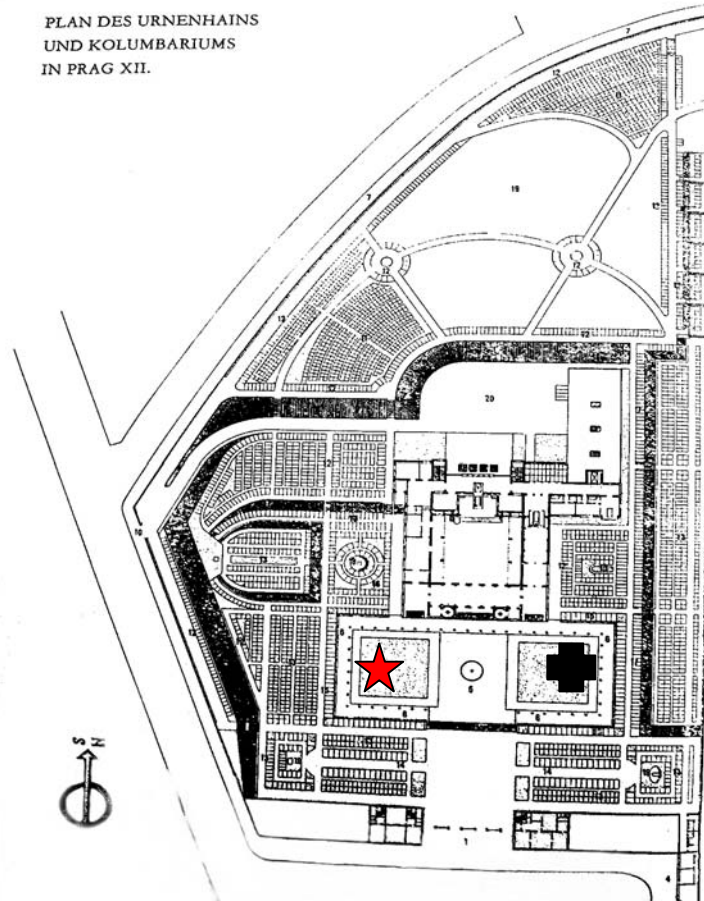
Před patnácti lety byla vykonána poslední poprava

Posledním popraveným na pankráckém popravišti byl recidivista Vladimír Lulek. Tento několikrát trestaný recidivista se vrátil v prosinci 1986 domů opilý. Po hádce šestatřiceti ranami nožem ubodal svou ženu i své čtyři děti. Bylo jim deset, osm a sedm let,

poslednímu jen osmnáct měsíců! Zranil i sousedku, která se mu snažila v běsnění zabránit. Stal se tak posledním odsouzeným v historii republiky, který skončil na popravišti na pankrácké šibenici přesně před patnácti lety.

Bylo to 2. února 1989. V roce 1989 v tehdejším Československu čekali v cele smrti na popravu dva muži. Vladimír Lulek a dvojnásobný vrah Zdeněk Vocásek. První byl popraven, druhý je stále naživu, ve věznicí na Mírově. Až do konce života má být podle verdiktu soudu zavřený ve vězení, pokud neuspěje s žádostí o propuštění na svobodu po dvaceti letech, což český zákon doživotně

Strašnické krematorium v době nacistického Německa

odsouzeným umožňuje. V případě Zdeňka Vocásky to bude v roce 2007. Vocásek před několika roky řekl v rozhovoru pro Českou televizi, že je nevinný. Zároveň uvedl, že doživotí je pro něj horší než trest smrti. „Doživotní trest je vlastně trest smrti. Poprava ne. Když někoho popravíte, tak už se dál netrápí. Ale tady to vězení, i kdyby to byla zlatá klec, je pořád klec,“ řekl Vocásek. Doživotí uložili soudci od roku 1990 šestadvaceti lidem. Převažují mezi nimi několikanásobní vrazi.

Vykonané tresty smrti v Československu jsou statisticky podchyceny v materiálu Otakara Lišky v sešitu č.2 ÚDV. Tato statistika zahrnuje období od roku 1918 – 1989. Informace o trestech smrti jsou rovněž přístupné na internetové adrese: <http://www.mvcr.cz/policie/udv/zpravy/poprav/index.html>

Citát, který stojí za zamyšlení

Právo je civilizovaná metoda ochrany hodnot, na rozdíl třeba od principu oko za oko, zub za zub. Hodnoty jsou abstraktní, civilizačně kulturní statky, o něž se převážně opírá existence jakékoliv civilizované lidské společnosti. V naší civilizaci k nim patří třeba život, zdraví, lidská důstojnost, poctivost, svoboda, rovnost, důvěra, stabilita, řád, bezpečí, přesvědčení, přátelství, rodina, stát a podobné pojmy. Hodnoty nejsou samy o sobě nic právního. Právo je k nim ve služebním poměru; má je totiž, jak už jsme řekli, chránit.

K tomuto účelu si právo vytváří vlastní formalizované scénáře a řečové prostředky, jejichž vztah k realitě spočívá převážně na sofistikovaném systému domněnek a fikcí. To je nepochybně správné, ale vede to k nebezpečí, že se právo začne jevit jako virtuální realita bez vztahu ke svému původnímu účelu. Když se tak začne jevit i právníkům, je to na pováženou.

Ministr spravedlnosti Karel Čermák: Když právo zapomíná na hodnoty
29. 10. 2003 *Hospodářské noviny*

Spolupráce Kabinetu dokumentace a historie VS ČR s pražskými archívy

Pracovníci Kabinetu dokumentace a historie VS ČR udržují cílevědomou spolupráci s kolegy historiky a archiváři, studenty a dalšími spolupracovníky, bez jejichž pomoci by bylo mnohdy nesnadné získat cenné historické informace, které jsou roztroušené v mnoha archívech a dalších depozitech, často nepřístupných veřejnosti. Na oplátku jim umožňují nahlédnout do vlastního archívu, případně pomáhají vyhledávat archivní fondy, vztahující se k minulosti českého vězeňství.

Dne 13. 11. 2003 byla pro tyto spolupracovníky uspořádána exkurze do Památníku Pankrác. Zúčastnilo se jí 21 pracovníků pražských archívů - Státního ústředního archívu, Státního oblastního archívu a Archívu hl. m. Prahy. Kromě vlastní prohlídky historických exponátů se archiváři zúčastnili výkladu, který jim zprostředkoval vedoucí Kabinetu PhDr. Aleš Kýr.

Pečlivě připravený program sestával ze tří částí:

Pankrácké popravistiště, kde byly vykonány poslední popravy

prohlídky Památníku Pankrác a přednášky ke vzniku a vývoji českého vězeňství do roku 1993, seznámení s úkoly Kabinetu,

spolupráce Kabinetu dokumentace a historie VS ČR s jednotlivými archívy k vyhledání archivních fondů, týkajících se minulosti českého vězeňství,

Archiváři pozorně naslouchají odbornému výkladu PhDr. Aleše Kýry

možnosti využití zkušenosti SRN - Nadace podporující archivní, badatelskou, muzejní, lektorskou a publicistickou činnost pro vyrovnání s totalitní minulostí.

Po přednášce PhDr. Kýra nastala v učebně pankráckého památníku živá diskuse k předneseným tématům, která byla zřejmě přenesena i na jednotlivá pracoviště archivářů. Dopis, který Dr. Kýr obdržel od Michala Šimka, novináře Českého rozhlasu, který byl přítomen programu, svědčí o dalším pozitivním dopadu.

Diskuse v Památníku o Nadaci pro vyrovnání se s minulostí zaujala všechny přítomné.

Pro jeho aktuálnost jej otiskujeme ve zkráceném znění, bez dalších redakčních úprav.

Vážený pane Kýre,

moc Vám děkuji za Vaše slova při provedení Památníkem v pankrácké věznici. Pro mě jako pro publicistu, který před časem připravoval pro Český rozhlas dokument o Miladě Horákové, a zná také příbuzné některých popravených v sekyrárně, to byl nevšední a hluboký zážitek. Zároveň se na Vás obracím s prosbou. Rád bych s Vámi natočil rozhovor o sekyrárně tak, že byste mě jí provedl a přitom slovy popsal, jak probíhalo věznění, příprava k popravě a poprava samotná, včetně jmen kata a jeho pomocníků. Tento natočený rozhovor by byl využit v jedenáctidílném dokumentu o atentátu na Reinharda Heydricha v jeho širších souvislostech, který pro Český rozhlas připravuji společně s kolegou Milošem Doležalem. Zároveň, pokud budete ochoten, bych s Vámi natočil rozhovor o historii duchovenské služby od jejího počátku, až do jejího zrušení po únoru 1948 (případně také o pohřbívání zemřelých a popravených vězňích). Zdraví Vás Michal Šimek, externí spolupracovník redakce náboženského života Českého rozhlasu v Praze

Eduard Vacek

7. ledna, deset let poté

Kabinet dokumentace a historie VS ČR navštívili dne 7. 1. 2004 ThMgr. Bohdan Pivoňka a Renáta Balcarová, aby zde prodiskutovali možnost spolupráce Vězeňské duchovenské služby s časopisem Historická penologie. Oba duchovní cítili potřebu zmapovat historii VDP pro uchování historické paměti a dokumentování vývoje instituce, která se významnou měrou podílí na formování a ovlivňování odsouzených během výkonu trestu odnětí svobody a v mnohých případech i na pomoci po jejich propuštění na svobodu. Je třeba připomenout, že byla právě před deseti lety dne 7. ledna 1994 podepsána dohoda o působení duchovních ve vazebních věznicích a věznicích. Tehdy byli přítomni kromě ThMgr. Bohdana Pivoňky také arcibiskup PhDr. Vlček a předseda Ekumenické rady církví v ČR ThMgr. Smetana. Uplynulých deset let činnosti VDP je novodobou historickou epochou, která stojí za analýzu a dokumentaci, proto bude napříště časopis Historická penologie pravidelně reflektovat vzpomínky pamětníků ve vztahu k duchovenské službě a uveřejňovat články, jejichž autory budou představitelé církve ve věznicích. Skepticky zaměřené osoby vůči duchovenské péči by měly připustit, že vliv duchovních je z historického i soudobého hlediska naprosto nepominutelný a že mnohé vězně přivedla na dráhu slušných a společností akceptovatelných osob právě činnost duchovních, kteří se jim ve výkonu trestu osobně věnovali. Kromě spolupráce s časopisem se dostalo pracovníkům Kabinetu také pozvání na zahájení činnosti Etického fóra – sekce pro vězeňství, která v těchto dnech začíná působit jako složka nebo struktura ETICKÉHO FÓRA. Pracovníci Kabinetu považují etiku za nedílnou součást vzdělávacího a výchovného procesu, která má své tradice v hluboké minulosti českého vězeňství. Proto bude na webových stránkách Institutu vzdělávání VS ČR otevřena rubrika Sekce pro vězeňství etického fóra ČR, kde budou zveřejňovány zásadní informace činnosti této občanské aktivity, aplikované na vězeňství. Za Institut vzdělávání VS ČR bude členem vězeňské sekce Etického fóra Mgr. Gabriela Slováková, která pracuje ve vzdělávacím středisku IV VS ČR v Kroměříži. Kabinet nabízí spolupráci v otázkách historických tradic duchovenské služby a mravních vzorů v minulosti českého vězeňství.

Hlavním smyslem vězeňské sekce Etického fóra je účinně pomáhat při výchově a vzdělávání zaměstnanců Vězeňské služby, rozvíjení jejich mravních kvalit a to nejen v rámci výuky předmětu etiky. Z tohoto důvodu je prosazován termín prosociální etika.

Renáta Balcarová a Bohdan Pivoňka jednali s pracovníky Kabinetu o spolupráci

Prvním a nejdůležitějším úkolem je realizace odborného projektu přípravy učitelů a lektorů v oblasti prosociální etiky. Za tímto účelem bude využit osvědčený španělský projekt, který již akceptovalo Ministerstvo školství.

Eduard Vacek

Naše recenze

Povstání na východě – Praha 1969
Sibyla Ploksted (*VHS v německém jazyce*)
Co se stalo v cele? – po stopách jednoho politického uvěznění

Dnes - Ruzyně, věznice č.1 v Praze. Do roku 1989 jedna z nejdůležitějších věznic StB pro politické vězně. Zadržení vězňů v této věznici bylo v minulosti tajné. Zde jsem byla rok a půl oddělena od světa. Bylo to v roce 1969 do roku 1971. To co jsem tam jako pětadvacetiletá prožila, mne už nikdy nenechalo v klidu. Pronásledovalo mě to po celých třicet let, až mě to přimělo si vysvětlit onu událost, ten čas, který jsem zde prožila s Martou. Marta se v cele objevila teprve poslední měsíce mého věznění. Zatěžovala mne svou přítomností natolik, že jsem si myslela, že se zblázním, pokud s ní zůstanu déle pohromadě.

Dnes chci vědět, zda byla tehdy Marta spolupracovnicí StB. To co mi po Martě zůstalo, jsou její básně.....

Vzpomínky – spoluvězněná Marta tvrdila, že byla v noci odvedena a zmlácena při výslechu. Nevěřila jsem tomu. Snažila jsem se v noci nespát, noční zvuky ze všech stran byly tajemné. K ránu mi víčka spadla únavou a usnula jsem. Druhý den ráno a následující ráno mi Marta tvrdila, že si pro ní zase přišli, že si pro ní přicházejí vždycky, když spím. Je to stresující psychologická zátěž: O co více se pokouším neusnout, o to rychleji spánku podléhám. Marta na to napsala báseň...

...Prapory vlají při jedné demonstraci v Chile. Rok 1972. Sibyla Ploksted stojí jako bojovnice Berlínských levých. Patřila jsem mezi nejmladší, ale byla jsem všude s nimi. Po uvěznění se situace změnila, stala se ze mne předbojovnice. V roce 1968, abych mohla napsat seminární práci, jsem jela do Prahy dne 21. 8. jsem byla překvapená sovětskými tanky. Všechno mě natolik fascinovalo, že jsem v srpnu 1968 neodjela jako ostatní cizinci a i později jsem se do Prahy stále vracela. Hledala jsem podobné lidi jako u nás. Své studijní místo jsem přeložila z Berlína do Prahy. Mou profesorkou byla tehdy Jiřina Šiklová.

Vzpomínky – Marta brala nějaké zelené tabletky, začala reagovat na světlo, byla přesvědčená o tom, že musí reagovat na sílu světla. Myslela jsem si, že bere drogy. Chci se dopátrat pravdy v minulosti, chci vědět, zda byla Marta nemocná, nebo to jen hrála...

Dnes - Po delším hledání jsem našla místo, kde Marta žila 4 roky. Vyprávěla jsem si o ní s její spolubydlící. V roce 1968 jsem se poznala také s Petrem Uhlem, měla jsem možnost poznat praktickou politiku.

Sibyla Ploksted dále provádí diváka místy, která ji v minulosti nějak oslovila. Na Petra Uhla vzpomíná jako na disidenta, který tehdy mluvil pouze francouzsky, dnes spolu hovoří německy, francouzsky, ale i česky. Tehdy dala k dispozici své osobní auto, spolupracovala s Kovandou a s Milerem. Převáželi spolu do ciziny nějaký materiál, nevěděla, co veze.

Ve filmu spolu všichni vzpomínají na dobu, kdy v nějaké chatě v zahrádkářské kolonii připravovali zakázané výtisky, zatímco je hledala StB. Na každou situaci napsala Marta báseň.

Měla jsem se s Martou setkat na domluveném místě. Byla tam, ale zase odešla,

zachytila to hotelová kamera. Tak jsem jí navštívila doma, kde jsme se spolu měly setkat původně. Neotevřela mi. Když se podívám na její vězeňskou kariéru, strávila mnoho času ve vězení, naposledy 7 – 9 let, jako nebezpečná podvodnice. Opakovaně jsem se s ní chtěla setkat. Volala jsem jí, ale ona nechtěla, přála si mít klid. Hledala jsem nějaký záchytný bod, který jsem nakonec našla u rodiny Petra Uhla, který má za sebou 9 let vězení, jeho žena 2 roky. Oba byli tvrdí bojovníci v opozici.

Vzpomínky - 13. 12. 1969 jsem chtěla k matce do Berlína, Uhl mne vyprovodil na nádraží. Oba jsme netušili, že je to naše poslední setkání. StB mě zatkla a přivezla do Ruzyně, ostatní to samé potkalo o dva dny později. Byla jsem zavřená s mnoha lidmi na malém prostoru, nikomu jsem nerozuměla ani slovo, přesto jsem na nich byla závislá. Znamenalo to neustálé čekání na dobré i zlé. Na dopis, na návštěvu, na soud, na propuštění....

K soudu nebylo připuštěno mnoho lidí, jen pár příbuzných. Někjaký mimopražský soudce měl odsoudit Uhla a Havla a za to získat pozici na Ministerstvu spravedlnosti. Odsoudil je a místo skutečně dostal. Po odsouzení jsem ještě dlouho nebyla volná. Marta se mnou byla na cele dva měsíce po mém zatření až do mého procesu. Moje matka udržovala kontakty s ministerstvem, médií i levicově zaměřenými kolegy. Jak mi Marta předpověděla, navštívila mne ve věznici matka a přinesla mi větvičky rozkvetlých třešňových proutků, které jsem si směla vzít na celu.

Dlouho jsem se rozhodovala, zda podepíšu své vyhoštění, udělala jsem to až ve chvíli, kdy jsem si byla jistá, že už to dál ve společnosti Marty nevydržím. Ztratila jsem s ní nervy a málem i rozum. Tlak byl tak silný, že jsem se musela vzdát, abych si zachránila zdraví.

Mé propuštění z věznice ale neznamenal, že mne přestali sledovat, pouze mě předali německé STASI, postupně likvidovali všechny lidi, kteří měli se mnou něco společného.

Dnes - Znovu se pokouším dostat se k Martě. Je to zvláštní, jak se mám chovat k možnému špiclovi? Petr Uhl mi řekl, že se teď k tomu určitě nepřizná, nebo odejde bez vyjádření, nebo se tomu prostě začne smát. Bylo mě divně, ze všech pocitů převládal strach. Při setkání mě pozvala spolu se svým mužem do svého bytu. Nechtěla mi odpovědět

na žádné otázky, pochopila jsem, nic se od ní nedozvím. Na počítači našli její jméno na seznamu spolupracovníků s StB, ale nemohlo to posloužit jako důkaz o spolupráci. Akta s jejím jménem byla zlikvidovaná, měla tam pět záznamů bez rodného čísla.

Existují jenom mé osobní vzpomínky, a pár záznamů, ale to nestačí k tomu, aby byla Marta předvedena před soud. To ale nebyl můj cíl. Bylo to jen hledání pravdy a snaha zahojit rány minulosti...

Poutavý příběh, který nás provází originální videokazetou, je detektivním hledáním traumatického bodu v minulosti režisérky, která prožila v Československu a ve věznici v Ruzyni zatěžkávací období svého života. Režisérka ve svém historizujícím dokumentu dává prostor autoritám, které se vyjadřují k tehdejší politické realitě a provází diváka místy svého působení. Jako červená nit se příběhem odvíjí hledání na odpovědi na otázky ohledně někdejší spoluvězeňkyně Marty. Příběh by bezpochyby stál za český dabing.

*Překlad ukázky Dita Wittová
Eduard Vacek*

Vyrovnání se s totalitní minulostí

V období druhého a třetího odboje sehrála významnou roli tři stanoviště trestní justice.

1. **Pankrácký justiční palác**, kde byli odpůrci totality odsouzeni.
2. **Pankrácká věznice**, kde byli odpůrci totality věznění a popravováni.
3. **Strašnické krematorium**, kde byly ostatky popravených spáleny.

Děsivý trojúhelník trestní justice který likvidoval a zahlazoval stopy po nepohodlných občanech, nebo po těch, kteří se z vlastní vůle postavili totalitě, je živoucím památkem a zároveň varováním před další novou totalitou. Projekt vyrovnání se s minulostí je však v současné době realizován pouze ze dvou třetin.

Památník Pankrác – historická expozice, dokumentující vývoj vězeňství a zároveň uchovávající katovský popravčí nástroj - gilotinu, který sloužil nacistické říši. Popraviště uvnitř areálu pankrácké věznice za nemocnicí, kde byli popravováni trestem smrti oběšením odsouzení komunistickou totalitou v padesátých letech minulého století. Na tomto popravišti zemřela také Dr. Milada Horáková. Popraviště pod hlavní administrativní

budovou, kde byli popravováni odsouzení k trestu smrti až do doby, kdy byl trestu smrti zrušen.

Expozice Vrchního soudu – tuto expozici vytvořil Kabinet dokumentace a historie VS ČR ve spolupráci s Vrchním soudem v Praze a Vazební věznicí Praha Pankrác. Veřejnosti bude zpřístupněna v měsíci březnu tohoto roku.

Strašnické krematorium – poslední vrchol trojúhelníku smrti, kde dosud není k dispozici žádná expozice.

Pracovníci Kabinetu dokumentace a historie VS ČR jsou přesvědčeni, že vybudování ukázkové expozice o zneužití Strašnického krematoria fašistickou a komunistickou ideologií je potřebné pro uchování historické paměti. Z technického hlediska je Strašnické krematorium přístupné široké veřejnosti a disponuje velkými přilehlými prostorami, kde by mohla být k dispozici i dokumentace z prostor, které nejsou běžně přístupné veřejnosti (pankrácká věznice, Vrchní soud v Praze).

Jde především o získání ideové a materiální podpory Magistrátu hl. města Prahy, který je zřizovatelem Strašnického krematoria. Podle předběžného projektu, který může mít dvě varianty, co se týká rozsahu a použitých materiálů, půjde zřejmě o získání sdružených finančních prostředků pro financování expozice. Tento prostor se může v budoucnosti

stát důležitým kulturním místem, ve vztahu k utrpení a hrdinské minulosti našich předků.

Pietní, kulturní a historická památka na tyto osoby, si zaslouží zvýšenou pozornost zejména v době, kdy ministerstvo školství rezignuje na historickou výchovu mladé generace a kdy je záměrně ve společnosti podporováno nepravdivé klima o všeobecné kolaboraci všech osob bez rozdílu s oběma formami totality. Vzhledem k tisícům popravených a umučených vlastenců, kteří prošli po dobu obou totalit strašnickým krematoriumem je s podivením, že krematorium nemá dosud status Národního památníku. Nelze si než přát, aby byl tento kulturní deficit brzy napraven.

Eduard Vacek

Všechna čísla časopisu *Historická penologie* jsou k dispozici na internetové adrese:

<http://institut.vscr.cz/kategorie/?k=Literatura&o=0&p=150>

Kabinet dokumentace a historie VS ČR

Redaktor: Eduard Vacek,

Adresa redakce:

Soudní 1672/1a, Praha 4, p.p. 3 14067,

telefon: 26103 4714,

e-mail: Evacek@grvs.justice.cz

Obsah čísla:

Z historie věznice Valdice	1
Vězeňství v Chrudimi	4
Hledání mravních vzorů v minulosti	5
Kapitoly z občanské mravouky	8
Výklady o vězeňství	14
Stručný nástin vývoje vězeňství od roku 1989 do roku 1995	10
Z tradic českého vězeňství	12
Trestanecký hřbitov v Praze na Zelené lišce	15
Zneužití strašnického krematoria totalitní mocí	19
Před patnácti lety byla vykonána poslední poprava	20
Citát který stojí za zamyšlení	21
Spolupráce Kabinetu dokumentace a historie s pražskými archivy	21
7. ledna, deset let poté	22
Naše recenze	23
Vyrovnaní se s totalitní minulostí	24